

PRIJS f 0.25

# **PROGRAM**

---

# **EN TOELICHTING**

---

DOCUMENTATIECENTRUM  
NEDERLANDSE POLITIEKE  
PARTIJEN

VAN DE

## **NEDERLANDSE**

## **VOLKSBEWEGING**

**NEDERLANDSE VOLKSBEWEGING**

**N.V.B.**

**Hoofdbestuur: Amsterdam - Keizersgracht 452**

# OPROEP

VAN DE

## NEDERLANDSE VOLKSBEWEGING

(N. V. B.)

### I

#### DE NEDERLANDSE VOLKSBEWEGING GAAT UIT VAN DE OVERTUIGING:

- dat de tweede wereldoorlog voor alle volkeren de afsluiting betekent van een oud tijdperk der wereldgeschiedenis, tevens het begin van een nieuwe periode: economisch, sociaal, politiek en geestelijk is de wereld grondig veranderd en stelt zij aan enkeling en gemeenschap nieuwe eisen;
- dat ons Nederlandse volk, zowel voor de arbeid aan eigen nationale gemeenschap als voor het behouden van een waardige plaats in de rij der volkeren, bovenal nodig heeft een geestelijke vernieuwing, gevoed uit de levende bronnen van Christendom en Humanisme, die steeds onze volkskracht hebben gestempeld;
- dat fundamenteel in deze vernieuwingswil behoort te zijn de eerbied en verantwoordelijkheid voor den mens, die slechts in dienst van een hechte, rechtvaardige en bezielde gemeenschap tot ontplooiing komt (personalistisch socialisme);
- dat alle gebieden van het menselijk leven gebonden zijn aan normen als barmhartigheid, gerechtigheid, waarheid en naastenliefde, die naar het Evangelie in Gods wil gegrond zijn, maar ook in andere dan Christelijke overtuiging worden gegrond — waaruit volgt een onvoorwaardelijke verwerping van volk, staat, ras en klasse als hoogste goed in de samenleving, evenals van alle geestelijke dwang als middel tot gemeenschapsvorming.

### II

#### DE NEDERLANDSE VOLKSBEWEGING ROEPT THANS OP

tot gemeenschappelijke arbeid aan de noodzakelijke radicale vernieuwing van ons volksleven — economisch, sociaal, politiek, geestelijk —

#### ALLE NEDERLANDERS

die — al of niet georganiseerd in politieke partijen — in personalistische geest, gericht op de verwerkelijking van een vernieuwd socialisme, ons volk sterk willen maken voor de geweldig, zware taak van dit historisch tijdvak;

welke arbeid zich richt op:

- ontplooiing van de menselijke persoonlijkheid;
- vernieuwing en beveiliging van het gezinsleven;
- verheffing van de arbeid in een geordend sociaal-economisch bestel;
- versterking van de nationale gemeenschap;
- vernieuwing van de staatsgedachte, hervorming van de democratie in een personalistische geest; volkszeggenschap in de organisaties van bedrijfs- en cultureel leven;
- opbouw van een nieuwe gemeenschap met de overzeese gebieden; actieve buitenlandse politiek, mede als bijdrage tot de vestiging van een internationale rechtsorde.

Zij roept vervolgens ons volk op tot:

- bereidheid in het brengen van offers;  
bereidheid in het dragen van verantwoordelijkheid;
- trouw aan Oranje, symbool der nationale eenheid, hoofd der constitutionele monarchie en belichaming van de wil tot zelfstandigheid van het gehele Nederlandse Gemenebest.

### III

#### **DE NEDERLANDSE VOLKSBEWEGING IS IN HET BIJZONDER VAN OORDEEL:**

- dat de herwonnen vrijheid, waarvoor tallozen in de ongelijke strijd tegen den tyrannieken overweldiger hun leven lieten, ons de dure plicht oplegt om te tonen, dat wij haar en het offer van wie stredden, leden en vielen, waard zijn;
- dat de grootst mogelijke eendracht der verschillende godsdienstige en politieke richtingen thans geboden is om de schrijnende nood te lenigen, de verwoestingen te herstellen, alle corruptie te bannen, het arbeidsproces weer op gang te brengen, en vooral het Overheidsgezag op nieuw vertrouwen te grondvesten;
- dat gerechtigheid moet worden betracht, niet alleen bij het bestraffen van verraders en collaborateurs, maar bovenal bij het leggen van de grondslagen voor nieuwe economische en sociale verhoudingen;
- dat het politieke partijleven in ons volk zich langs andere scheidslijnen dan voor 1940 zal moeten bewegen; dat met name de Christelijke antithese en de klassenstrijd voor de oplossing der maatschappelijke vraagstukken van heden geen vruchtbare beginselen meer zijn, dat een periode van vrije discussie dringend noodzakelijk is, opdat de geestelijke vernieuwing zich ook op politiek gebied zal kunnen openbaren.

*Beziel met de wil tot grondige vernieuwing van ons volksleven — economisch, politiek, sociaal, geestelijk — biedt de N.V.B. het volgende program aan. Zij is zich bewust, dat in het stadium van thans, waarin elementen van chaos een grote rol spelen en de verwoesting niet te overzien valt, een dergelijk program niet in alle onderdelen bindend kan zijn. Zij biedt nochtans dit program aan het Nederlandse volk aan, omdat de zedelijke beginselen waarvan zij uitgaat, in concrete vorm moeten worden verwerkt. Zij verwacht van haar leden zowel eenstemmigheid in de beginselen als in de wil tot concretisering, en aanvaardt meningsverschillen over de uitwerking als vanzelfsprekend en wenselijk.*

*In deze geest leze men het thans volgende program.*

## **A. Ontplooiing van de menselijke persoonlijkheid.**

*Beginsel: De menselijke persoonlijkheid, geroepen tot verantwoordelijkheid, zowel voor de ontplooiing der eigen gaven als voor de dienst aan de gemeenschap in waarheid, gerechtigheid, barmhartigheid en naastenliefde worde door enkeling en gemeenschap geëerbiedigd.*

### **1. Lichamelijke, verstandelijke, zedelijke en religieuze verheffing van den mens.**

Derhalve:

- a. behoorlijke lichamelijke opvoeding;
- b. zo groot mogelijk deelgenootschap van alle mensen in wat hen kan verrijken in natuur en cultuur;
- c. versterking in het openbare leven van het besef der bovengenoemde zedelijke normen:
  - schepping van een culturele omgeving, welke de morele verheffing bevordert;
  - bescherming, zowel door de Overheid, als door de organen van het volksleven, tegen zedenbedervende invloeden;
- d. de religieuze vorming blijft de taak der kerken en religieuze verenigingen. De Nederlandse Volksbeweging als zodanig is niet bevoegd, om een standpunt te bepalen ten aanzien van de feitelijke verdeeldheid van de godsdienstige stromingen in ons land, ook niet in de vorm van een Christendom boven geloofsverdeeldheid. Zij erkent echter, dat uit Christendom en Humanisme de bezielende krachten zijn voortgekomen voor het leven van enkeling en gemeenschap. Dit rechtvaardigt en eist een positieve houding van de Overheid tegenover de omstandigheden waaronder kerken en religieuze verenigingen moeten arbeiden.

### **2. Hervorming van onderwijs en opvoeding:**

- a. de persoonlijkheidsontwikkeling van den jongen mens als één geheel dient als uitgangspunt te worden genomen van iedere onderwijshervorming;
- b. bevordering van zelfwerkzaamheid, verantwoordelijkheidsbesef en gebondenheid aan concrete levenskringen;
- c. gelijkheid van sociale ontwikkelingskansen;
- d. erkenning van de betekenis der jeugdbeweging, naast gezin en school, voor de persoonlijkheidsvorming.

### **3. Sociale politiek, die:**

- a. de behandeling van iederen werkenden mens als zakelijk onderdeel van een economisch mechanisme verwerpt en hem erkent als een volwaardig deelgenoot in het productieproces;
- b. de broederschapsgedachte in concrete vormen van gemeenschapsopbouw en van onderlinge offervaardigheid verwerkelijkt;
- c. voor iederen werkenden mens de wenselijkheid van een zeker eigen bezit erkent als element van bestaanszekerheid en persoonlijkheidsvorming;
- d. zich kerende tegen een tot ontbinding voerend individualisme en tegen een de zelfstandigheid der persoonlijkheid bedreigend collectivisme, ieder in staat stelt zelf de verantwoordelijkheid te dragen voor zijn stoffelijk bestaan, zijn persoonlijke levensvorming en levensbestemming.

### **4. Bestrijding van alle gemeenschapsopvattingen, die:**

- a. de menselijke waardigheid van anderen niet ten volle eerbiedigen (bestrijding van rassen-, klassen- en volkswaan);
- b. geestelijke dwang als gemeenschapsvormend aanvaarden (bestrijding van het anti-personalisme).

## **B. Beveiliging van het gezin.**

*B e g i n s e l : Het gezin, als duurzame levensgemeenschap, worde beschermd, zowel met het oog op het welzijn der gezinsleden als dat van volk en maatschappij.*

### **1. Verheffing van de huwelijksmoraal en bestrijding van alle krachten, die het huwelijk en het gezin ondermijnen.**

### **2. Handhaving van de rechten en plichten der ouders inzake onderwijs en opvoeding der kinderen.**

- a. De Overheid heeft ten aanzien van het onderwijs een regelende bevoegdheid, omdat en in zover zij optreedt voor de belangen van de gemeenschap als geheel;
- b. algemeen worde het beginsel doorgevoerd, dat de ouders nauw bij de inrichting der school worden betrokken en de geest bepalen, waarin het onderwijs gegeven wordt, zodat hun zeggenschap inzake de opvoeding van hun kinderen worde erkend, het besef hunner verantwoordelijkheid in dezen worde aangekweekt, en tevens de geestelijke schakering in ons volk op dit terrein zo volledig mogelijk tot haar recht komt.

### **3. Sociale politiek, die gericht is op:**

- a. verheffing van de gezinnen; verbetering van de moederschapzorg;
- b. uitbreiding van de volkswoningbouw, daarbij rekening houdende met de gezinsopbouw;
- c. bescherming van kinderrijke gezinnen door middel van loon- en belastingpolitiek.

## **C. Verheffing van de arbeid: productie om welvaart voor allen.**

*Beginsel: Arbeid is, behalve noodzakelijk middel tot bestaanszekerheid, een onvervangbaar bestanddeel van een volwaardig menselijk bestaan alsmede dienst aan de gemeenschap.*

*Arbeid is een zedelijke factor van de eerste rang en het centrale element in het voortbrengingsproces; gezonde arbeidsverhoudingen zijn voorwaarde voor een gezond gemeenschapsleven. Doel en richtsnoer van de sociaal-economische activiteit dient niet te zijn winst voor het individu, doch een rechtvaardige voorziening in de redelijke behoeften van allen. \*)*

### **I. ARBEIDSLEVEN.**

#### **A. Grondslagen.**

1. Ieder die daartoe in staat is, heeft het recht en de plicht om door arbeid in de behoeften van zich en zijn gezin te voorzien en bij te dragen tot het algemeen welzijn.

2. In de arbeid ligt voor alle bij het arbeidsproces betrokkenen, een mogelijkheid tot ontplooiing van de persoonlijkheid en een stuk verantwoordelijkheid voor het algemeen welzijn.

Aan alle werkers dienen arbeidsverhoudingen waarin de ontplooiingsmogelijkheden van de persoonlijkheid ten volle tot haar recht komen, en medezeggenschap in sociale en economische aangelegenheden, gegrond op hun medeverantwoordelijkheid, gewaarborgd te worden.

3. Het arbeidsleven worde in zijn volle omvang rechtsorde.

#### **B. Verzekering, uitbreiding en verdeling van arbeidsgelegenheid.**

1. Actieve conjunctuur-politiek, met als doel alle daartoe geschikt in het productie-proces in te schakelen.

2. Bijzondere maatregelen van de Overheid om crisis- en structuur-werkloosheid te ondervangen, waarbij echter normale arbeidsvoorwaarden dienen te gelden.

3. Nationale regeling van de arbeidsbemiddeling voor werkzoekenden in binnen- en buitenland, met inschakeling van de hierna onder E. punt 7. te noemen bedrijfsorganen.

4. Verdeling van de beschikbare werkgelegenheid over alle bedrijfstakken, indien niet voldoende arbeid voorhanden is, om allen gedurende de normale arbeidstijd te laten werken. Aanvulling van het loon ondernemingsgewijs tot loonstabilisatiefondsen (zie C. punt 7.) en bedrijfstaksgewijs uit bedrijfs-wachtgeldfondsen.

Tegelijkertijd dienen de noodzakelijke maatregelen voor omscholing, herscholing, instandhouding van vakbekwaamheid, herplaatsing, uitlening en verplaatsing van arbeiders genomen te worden.

#### **C. Billijke beloning van de arbeid.**

1. De Overheid geve krachtig leiding aan de loonvorming, teneinde een rechtvaardige verdeling van het volksinkomen uit de arbeid te verzekeren.

2. Een nationaal geldend minimum-loon, naar de kosten van het levensonderhoud streeksgewijs gedifferentieerd, waarborge iedere werker, ook voor

\*) De algemene beginselen, welke in dit sociaal-economisch program zijn neergelegd, gelden ook voor de landbouw. Ook de landbouwpolitiek moet erop gericht zijn om aan alle werkers in dit bedrijf een redelijke bestaanszekerheid te waarborgen. Een afzonderlijk landbouwprogram is in voorbereiding.

het verrichten van de eenvoudigste arbeid, een in verhouding tot het nationale welvaartspeil menswaardig bestaan.

3. Voor de loonvorming gelde als grondslag, dat de beloning van de arbeid, zoveel mogelijk in overeenstemming met de betekenis welke deze naar zijn aard en door zijn uitvoering heeft, plaats vindt op een sociale rechtvaardig en economisch doelmatig peil.

Derhalve behoort de regel: Gelijk loon voor gelijkwaardige arbeid, en binnen het kader van gelijksoortige arbeid, loon naar prestatie, stelselmatig toegepast te worden.

4. Door kindertoeslagen worde in de bijzondere behoeften van kinderrijke gezinnen op rechtvaardige wijze voorzien.

5. Voor alle takken van bedrijf en beroep dienen regelingen van lonen en andere arbeidsvoorwaarden de werkers zekerheid te verschaffen omtrent de rechten welke uit hun arbeid voortvloeien.

Het behoort tot de taak der bedrijfsorganen, aan de totstandkoming en, na haar goedkeuring of vaststelling door de Overheid, aan de uitvoering dezer regelingen te werken. Zorgvuldige controle op de naleving en een snelle, doelmatige berechting van overtredingen der regelingen zijn onmisbaar.

6. Door een weloverwogen nationale en internationale loon- en prijspolitiek dienen aanzienlijke en plotselinge wijzigingen in de koopkracht van lonen en inkomens te worden voorkomen.

7. Deling in de winst der onderneming door allen die daarin arbeiden, b.v. ten behoeve van een loonstabilisatie-fonds voor de onderneming.

Drastische beperking van arbeidsloos inkomen, voor zover dit niet voortvloeit uit sociale verzekering of in enigerlei vorm als „uitgesteld loon” genoten wordt.

Bestrijding van speculaties die geen productieve waarde hebben en beperking van dividenden en tantièmes.

Invoering van een sterk progressieve verhoging van het successie-recht met herziening van het erfrecht.

8. Een belasting-politiek die een billijke verdeling van het nationaal inkomen bevordert. Beperking van de indirecte belastingen op noodzakelijke levensbehoeften.

#### **D. Uitbreiding van de maatregelen ter versterking van de bestaanszekerheid van den werker.**

1. Een ieder — ook de kleine zelfstandige — die, ofschoon tot arbeid bereid, daartoe door ziekte, ongeval, ouderdom of op enige andere maatschappelijke aanvaardbare grond, niet of niet meer in staat is, zal door een gereorganiseerde sociale verzekering een redelijke bestaanszekerheid moeten worden gewaarborgd.

De sociale verzekering omvatte ook het ziekenfonds- en begrafenisfondswezen, alsmede de prophylactische gezondheidszorg.

2. Wettelijke regeling van de rechtspositie van *allen*, die in dienstverband arbeiden, waardoor enerzijds iedere willekeur bij ontslag rechtens wordt uitgebannen, doch waardoor anderzijds de geprivilegieerde rechtspositie van sommige werknemersgroepen in Overheids- en particuliere dienst met de algemeen geldende wordt gelijk gemaakt.

Geschillen dienen door onpartijdige, zaakkundige en snelle rechtspraak tot oplossing te worden gebracht.

3. Aan alle jongeren dienen bij hun opleiding tot maatschappelijke arbeid ontwikkelingskansen gewaarborgd te worden. Verbetering van de voorlichting bij de beroepskeuze en van de vakopleiding door samenwerking van sociale organisaties, school en bedrijf.

Uitbreiding van de voortgezette opleidingsmogelijkheden, met invoering van de z.g. tussengraden, in de verschillende takken van beroep en bedrijf welke daartoe mogelijkheid bieden. Uitschakeling van standsvoorrechten bij de maatschappelijke selectie.

4. Speciale zorg voor de positie van onvolwaardigen in het arbeidsproces, mede als taak van de bedrijfsorganen.

## **E. Opbouw van een georganiseerde arbeidsgemeenschap. \*)**

1. Hervorming en wettelijke regeling van het ondernemingswezen, ervan uitgaande, dat iedere onderneming een arbeidsgemeenschap vormt en als een organische eenheid een eigen en zelfstandige plaats in het maatschappelijk leven heeft in te nemen, waarbij de ondernemingsleiding de taak heeft, de belangen der onderneming en van allen die haar vormen, zodanig te behartigen, dat zij op doelmatige wijze haar maatschappelijke functie vervult. Met de nodige differentiatie naar gelang van de grootte der ondernemingen dient bedoelde wettelijke regeling o.m. de hieronder sub 2, 3 en 4 genoemde punten te omvatten.

2. De ondernemingsleiding draagt geheel zelfstandig de verantwoordelijkheid voor haar bestuur en beheer. Zij is daarbij niet alleen verantwoording verschuldigd aan vertegenwoordigers van de kapitaalverschaffers, maar ook aan die van de arbeid en van de gemeenschap.

3. Het toezicht en de contrôle op de ondernemingsleiding behoren in ondernemingen van enige omvang uitgeoefend te worden door een Raad van Commissarissen, waarin de werknemers en de kapitaalverstrekkers op gelijke voet vertegenwoordigd zijn en dezelfde invloed hebben.

De Overheid benoemt, indien zij dit voor de goede vervulling van de maatschappelijke taak der onderneming noodzakelijk acht, een of meer vertegenwoordigers in de Raad van Commissarissen.

Geen der leden van deze Raad mag op andere wijze een functie in de onderneming bekleden. Benoeming en ontslag van de directie geschieden door de Raad van Commissarissen.

4. Instelling in elke onderneming van een personeelsraad, verkozen uit en door het personeel, als orgaan van overleg tussen de ondernemingsleiding en het personeel over alle arbeidsvraagstukken welke de onderneming betreffen.

Deze raad kan tevens belast worden met het beheer van personeelsfondsen, het bestuur van sociale instellingen der onderneming enz.

Gebruik van alle andere middelen, om het besef voor het gemeenschapskarakter van de onderneming aan te kweken.

Versterking van besef van verantwoordelijkheid en van een socialistische, d.i. op de gemeenschap gerichte, gezindheid bij alle leden van de arbeidsgemeenschap.

5. Doelmatige samenwerking tussen Overheid en bedrijfsleven is noodzakelijk, teneinde krachtige, centrale leiding bij de te voeren sociale en economische politiek mogelijk te maken, de Overheidspolitiek te bevruchten met het initiatief, de ondernemingszin en het organisatievermogen van het bedrijfsleven, en tenslotte om de Overheid te ontlasten van alle tot gedecentraliseerde voorbereiding en uitvoering geschikte maatregelen.

De hiertoe benodigde organisatie van het bedrijfsleven worde gevormd door bedrijfsraden of bedrijfsschappen, waarvan allen die in een bepaalde tak van productie, vervoer en of distributie werkzaam zijn, deel uitmaken.

6. De bedrijfsorganen zijn publiekrechtelijke lichamen. Hun taak op sociaal en economisch gebied is ondeelbaar, zij het dat uit doelmatigheidsoverwegingen bepaalde werkzaamheden kunnen worden opgedragen aan een sociale of aan een economische afdeling.

Het bestuur dezer organen worde gevormd door een voorzitter, die door de Overheid wordt benoemd uit niet-belanghebbende deskundigen, en door een gelijk aantal vertegenwoordigers van ondernemers en arbeiders.

7. Instelling van een Nationale Raad voor het bedrijfsleven, waarin vertegenwoordigers van ondernemers en arbeiders op paritaire wijze zitting hebben.

De Raad heeft tot taak, de regering desgevraagd het oordeel van het bedrijfs-

---

\*) Wij bieden de onderstaande hoofdlijnen van opbouw aan, in het bewustzijn dat bij een aantal punten ook andere uitwerkingen van dezelfde beginselen mogelijk zijn.



leven te doen kennen over alle onderwerpen welke het belang van de gehele arbeidsgemeenschap raken. De Raad kan zich eigener beweging tot de regering richten in alle gevallen waarin hij dit nuttig acht. Hij kan bovendien belast worden met bijzondere taken.

8. Bevordering van de totstandkoming van organen voor internationaal overleg en internationale samenwerking op sociaal-economisch gebied.

9. De vrijheid van vereniging en vergadering blijve onaangetast. De privaatrechtelijke organisaties der bedrijfsgenoten welke een functie hebben te vervullen bij de samenstelling der publiekrechtelijke organen van het bedrijfsleven, dienen aan bijzondere, bij de Wet te stellen eisen te voldoen.

## II. PRODUCTIE.

### A. Grondslagen.

Rechtvaardige voorziening in de redelijke behoeften van allen vereist planmatige voortbrenging.

In welke mate de Overheid daartoe rechtstreeks de verantwoordelijkheid voor en of de leiding van de productie op zich moet nemen, hangt af:

Van de betekenis welke de onderscheidene categorieën van het productieproces hebben voor de waarborging van de rechtvaardige voorziening in de redelijke behoeften van allen en voor een doelmatige functionering van het gemeenschapsleven.

Van de vraag, of particuliere dan wel Overheidsexploïtatie een gegeven onderneming of groep van ondernemingen beter aan het doel der voortbrenging doet beantwoorden.

### B. Doelbewuste leiding van voortbrenging en verdeling volgens nationaal plan, gericht op volkswelvaart en dus op bestaanszekerheid voor allen.

1. De Overheid geeft krachtig leiding aan productie en verdeling door het verstrekken van bindende richtlijnen aan het bedrijfsleven inzake productie en financiering en, waar nodig, door handhaving van een stelsel van prijsvorming en prijsbeheersing.

2. Instelling van een wetenschappelijk instituut voor het nationale welvaartplan (I.N.W.) ter bestudering, in nationaal en in internationaal verband, van de economische sociale en technische vraagstukken in ons volksleven, teneinde de Overheid van voorlichting te kunnen dienen. Alle beschikbare deskundige krachten van de Universiteiten, Hoge Scholen en het bedrijfsleven zullen gezamenlijk aan de arbeid van het I.N.W. deelnemen.

3. Aan de onder I.E. 7 genoemde bedrijfsorganen behoort onder leiding van de Overheid een groot gedeelte van de verwerkelijking van het nationale plan voor volkswelvaart te worden opgedragen, zodat de Overheidsbemoeïeningen in dit opzicht zich kunnen beperken tot algemene leiding en contrôle.

4. De Overheid bevordere de totstandkoming van internationale regelingen ten aanzien van productie, afzet, voorraadvorming, prijzen, valuta-verhoudingen, arbeidsvoorwaarden, toezicht op kartels en concerns e.d. Deze zijn noodzakelijk, om met vrucht leiding aan de binnenlandse productie te kunnen geven, benevens voor het voeren van een actieve conjunctuurpolitiek. Zij waarborgen tevens de sociale gerechtigheid over onze grenzen heen en beschermen de volken tegen de winst- en heerszucht van internationale kapitaal machten.

5. Particuliere monopolie-posities en machtsaanmatiging van personen, groepen of standen dienen te worden gebroken. Alle economische vrijheden als vestigingsvrijheid, particulier initiatief, winst-streven, eigendomsrecht, eigendomsgebruik enz. vinden haar beperking in het algemeen welzijn. Wen-

selijkheid van socialisatie moet van geval tot geval aan de hand van de sociaal-economische doelmatigheid worden beoordeeld. Zij dient telkenmale te geschieden, indien het gemeenschappelijk welzijn door socialisatie beter wordt gediend dan door privaat-eigendom.

6. Binnen het raam der op het algemeen belang gerichte welvaartspolitiek, speciale zorg voor de bescherming en bevordering van het gezonde kleinbedrijf, met name in ambacht en kleinhandel.

7. Beheersing van het geld- en credietwezen door de Overheid. Socialisatie van de circulatiebank en, indien voor het doel noodzakelijk, ook van andere bank- en credietinstellingen.

8. Onderwerping aan directe Overheidsregelingen, d.w.z. socialisatie van de beschikkingsmacht en, indien nodig, van de eigendom van alle mijnen, energiebedrijven, grote transport-ondernemingen, grondstoffenkartels en grote bouwondernemingen e.d.

9. Onderwerping van iedere eigendomsovergang van voor de landbouw geschikte gronden aan de goedkeuring van Grondkamers, die deze beoordelen op hun gevolgen voor het algemeen welzijn en dat van de boerenstand in het bijzonder.

10. Regeling van het pachtstelsel op zodanige wijze, dat daardoor het ontstaan van een gezeten boerenstand en een goede bodemexploitatie worden bevorderd.

11. Maatregelen die het mogelijk maken, een zodanig gebruik van productiemiddelen, o.a. van landbouwgronden, af te dwingen, als door het algemeen welzijn geboden wordt. Zowel afzetting van de leiding als onteigening komen hierbij in aanmerking.

12. Door een rigoureuze bestrijding van grondspeculatie en door geordende woningbouw zorgde de Overheid in de stad en op het platteland voor de beschikbaarstelling tegen redelijke huurprijzen van woningen, overeenkomstig de gezinsbehoeften.

## **D. Versterking van de nationale gemeenschap.**

*B e g i n s e l : O n s v o l k w o r d e v o l k s g e m e e n s c h a p , h e t g e e n v a n i e d e r e n p e r s o o n e n e l k e g r o e p e i s t o f f e r v a a r d i g h e i d v o o r h e t g e h e e l , h e t v o e r e n v a n g e e s t e l i j k e s t r i j d o p w a a r d i g e w i j z e , v e r a n t w o o r d e l i j k h e i d v o o r o n s N e d e r l a n d s e g e e s t e s - m e r k , v o o r o n z e c u l t u u r e n v o o r o n z e t a a k o v e r z e e e n i n d e w e r e l d .*

1. Wederzijdse erkenning en eerbiediging van de bestaande verscheidenheid in ons volk: gewestelijk, maatschappelijk en op het terrein der levensbeschouwingen, door:

a. stimulering van de eigen levensontplooiing van de gewesten op sociaal en cultureel terrein binnen de volksgemeenschap;

b. bevordering van de geestelijke, culturele en sociale verheffing der maatschappelijke groepen (arbeiders, boeren, middenstanders, beambten, ondernemers, vrije beroepen en kunstenaars), mede door het scheppen van hiervoor doeltreffende vormen van organisaties voor het economische, sociale en culturele leven.

2. Gerichtheid van denken en doen op het welzijn der gehele natie, boven de belangen van groep, klasse, partij en enkeling, door:

a. organisatie van het contact en onderlinge verantwoordelijkheid tussen de verschillende maatschappelijke en geestelijke groepen in dorp en stad, gewest en land, voor concrete gemeenschappelijke arbeid;

b. wekken van saamhorigheid tussen stad en platteland;

c. bestrijding van regionaal chauvinisme, van wantrouwen tussen de maatschappelijke klassen en wanbegrip voor elkaars geestelijk bezit.

3. Bevordering van orde en tucht in alle levenskringen door eerbied-afdwingende uitoefening en handhaving van een in de geestelijke krachten der natie wortelend gezag.

4. Bewustmaking van de grondslagen waarop onze volksgemeenschap en haar bijzonder karakter berusten.  
Het aankweken van kennis van en liefde voor eigen landschap, geschiedenis, taal en cultuur in onderwijs, opvoeding, jeugdorganisatie, pers, radio en films.

5. Bevordering, lichamelijk en geestelijk, van een gezonde volksweerbearheid, nodig tot onderhoud van een weermacht die de vaste wil tot uitdrukking brengt, dat Nederland, zij het in internationaal verband, allereerst met eigen offers de zelfstandigheid en integriteit van het Rijk en zijn delen zal doen eerbiedigen.

6. Het wekken van begrip van Nederlands aandeel in de gemeenschappelijke economische, staatkundige en culturele taak waarvoor de volken van Nederland en de overzeese gebieden binnen een te vernieuwen structuur van het Koninkrijk zullen zijn gesteld.

7. Versterking van de culturele betrekkingen met Vlaanderen, Zuid-Afrika en Nederlanders die zich elders vestigden.  
Scheppen van een evenwichtige verhouding tussen het oude en het nieuwe Vaderland van geëmigreerde groepen.

8. Opwekken van het besef, dat Nederland een bijzondere roeping heeft te vervullen bij de bevordering van de gerechtigheid in de internationale samenleving en een taak als schakel in het cultuurleven der volken.  
Stimulering van de lust en de energie, om door goede arbeid in het buitenland op het gebied van cultuur, onderneming of bestuur Nederland waardig in den vreemde te vertegenwoordigen en daardoor onze nationale gemeenschap te dienen.

Bijzondere verantwoordelijkheid van de volksgemeenschap jegens hen die een deel van hun leven hieraan buiten Nederland wijden.

## **E. Vernieuwing van de staatsgedachte en hervorming van de democratie in personalistische geest.**

### **Volkszeggenschap in de organisaties van bedrijfs- en cultureel leven.**

*Beginsel: De Nederlandse staat behoort gegrondvest te zijn op de eerbiediging van de menselijke persoonlijkheid en op de beginselen van gerechtigheid en verantwoordelijkheid voor den naaste, die op het gehele terrein van het maatschappelijk leven tot gelding moeten komen. Een democratisch bestel dat zijn grondslag vindt in de verantwoordelijkheid van de Overheid jegens het volk en in die van het volk voor de keuze der gezagsdragers, blijft daartoe de beste waarborg, mits het zich zuivert van vroegere tekortkomingen, daadkrachtig en besluitvaardig gezag met volksinvloed weet te verbinden en voor deze volksinvloed bovendien nieuwe vormen weet te scheppen in organen, waarin groepen van burgers op het terrein hunner speciale verantwoordelijkheid, deskundigheid of belangstelling bij de verzorging van maatschappelijke belangen worden betrokken.*

#### **1. Vernieuwing van de staatsgedachte.**

- a. Erkenning, dat niet alleen de mens, maar ook de gemeenschap, de Overheid en het recht onderworpen zijn aan de bovengenoemde normen;
- b. besef van de onvoorwaardelijke noodzakelijkheid in de gemeenschap van een aldus gefundeerd Overheidsgezag;
- c. aanvaarding van het beginsel, dat de Staat geen doel is in zichzelf en in het geheel van de menselijke rechts- en gemeenschapsordening, zowel nationaal als bovennationaal, een onmisbare, maar uiteindelijk toch betrekkelijke functie vervult;
- d. erkenning, dat de staat niet alleen de menselijke persoonlijkheid, maar ook de hogere en lagere gemeenschappen en haar zelfstandige waarde heeft te eerbiedigen;
- e. erkenning van de positieve taak der gemeenschap, gericht op de stelselmatige en alzijdige ontplooiing in stoffelijk en geestelijk opzicht van den mens;
- f. vastlegging in enig staatsstuk van de hierboven en in de Oproep van dit program genoemde waarden als grondslagen van het Nederlandse staatsbestel.

#### **2. Noodzaak van een sterk en besluitvaardig Overheidsgezag.**

- a. Erkenning, dat een waarlijk sterk Overheidsgezag slechts ontstaat door de positief op het algemeen belang gerichte samenwerking van een regering die in het bijzonder het element van eenheid, en een volksvertegenwoordiging die in het bijzonder het element van verscheidenheid tot uitdrukking brengt;
- b. hervorming van het regeringsorganisme zodanig, dat geschillen tussen de ministers onderling, die belemmerend zijn voor eenheid van optreden naar buiten en vruchtbare samenwerking, op korte termijn beslecht kunnen worden, b.v. door het overdragen van de politieke leiding, hetzij aan een klein kabinet, hetzij voor bijzondere onderwerpen aan daartoe aangewezen groepen van het kabinet, eventueel met versterking van de positie van den minister-president;

c. hervorming van het kiesstelsel en het partijwezen, zodanig, dat door een niet te groot aantal politieke partijen in de volksvertegenwoordiging vorm wordt gegeven aan de wezenlijke staatkundige tegenstellingen;

d. concentratie van de arbeid der volksvertegenwoordiging op het wezen van haar taak ten aanzien van wetgeving en bestuurscontrole, b.v. door: de behandeling van wetsontwerpen in twee lezingen, waarvan de eerste in vaste commissies onder beperking van de uitoefening van het recht van amendement tot de eerste lezing; toekenning aan vaste commissies van het recht tot het horen van personen; doelmatige herziening van de uitoefening van het vragenrecht;

e. toekenning aan de regering van een zelfstandige regelingsbevoegdheid ten aanzien van onderwerpen die niet in Grondwet of Wet aan de mede-wetgeving van de volksvertegenwoordiging zijn voorbehouden, zulks onder toekenning aan de volksvertegenwoordiging van de bevoegdheid, om steeds voorafgaand overleg of wettelijke regeling te verlangen;

f. hervorming van het bestuursapparaat van provincie en gemeente o.a. door: overdracht van zekere bestuursbevoegdheden aan colleges van B. en W. en van Gedeputeerde Staten en decentralisatie van de Overheidstaak over functionele organen.

### **3. Zuivering der democratie.**

a. Verplichte openbaarheid van de werkzaamheid der politieke partijen en het beheer van haar geldmiddelen; waarborging van de invloed der leden op de besluitvorming hunner partijen in het algemeen en van hun invloed op candidaatsstellingen voor openbare lichamen in het bijzonder;

b. herziening van het kiesstelsel zodanig, dat de band tussen kiezer en gekozene wordt versterkt en een duidelijke weerslag van verschuivingen in de volksovertuiging ten aanzien van het regeringsbeleid prevaleert boven de mathematische evenredigheid in de vertegenwoordiging; afschaffing van de stemplicht en uitbreiding van de mogelijkheid tot ont-neming bij rechterlijk vonnis van het kiesrecht aan onwaardigen;

c. herziening van het ambtenarenapparaat, o.a. door een doelmatiger selectie, soepeler mogelijkheden tot bevordering en ontslag, verbeterde salariering en een nauwer contact tussen ambtenaar en de werkelijkheid van het geestelijke en maatschappelijke leven om hem heen;

d. voorkoming van politieke machtsuitoefening door geweld en bedreiging, mede door middel van krachtige wettelijke en administratieve bestrijding van alle pogingen daartoe; ontzegging van politieke rechten aan personen en groepen die op ongrond-wettige wijze pogen, de bestaande rechtsorde te wijzigen, de zelfstandigheid van de staat of de fundamentele vrijheden en rechten zijner burgers aan te tasten.

### **4. Zuivering van de openbare mening.**

a. Activering van het staatsburgerlijk besef;

b. verheffing van het peil der bespreking van de openbare zaak, met name van het politieke debat; instelling mede hiertoe van tuchtcolleges; toekenning van een „droit de réponse” aan de Overheid;

c. bevordering van een direct contact tussen regering en publiek; stelselmatige en zakelijke voorlichting omtrent de werkzaamheden der Overheid.

### **5. Verbreding en verdieping van de volksinvloed.**

a. Stimulering van de autonomie der gemeenten op grondslag van een nieuwe verdeling van taken en lasten — onder toekenning van een zekere financiële zelfstandigheid — en herziening, waar nodig, van de gemeentelijke indeling; bevordering van de zelfwerkzaamheid der gewesten op sociaal en cultureel gebied;

b. invoering van publiekrechtelijke organen voor de daarvoor geschikte gebieden van het maatschappelijk leven, gebruik makende van en voortbouwende op de eigen organisatie der burgers, waar het welzijn der gemeenschap daarmede wordt gediend;

c. handhaving overigens van de vrije werkzaamheid der burgers en hun organisaties daar waar het welzijn der gemeenschap geen gecentraliseerde Overheidsverzorging eist;

d. zoveel mogelijk betrekken van de burgerij bij de arbeid van het bestuur en de administratie ter verzorging van maatschappelijke belangen.

## 6. Waarborgen.

a. Handhaving van de vrijheid van godsdienst en geweten, van de gelijkheid voor de Wet en van de persoonlijke onschendbaarheid;

b. waarborging der rechten van vereniging, vergadering en meningsuiting, voor zover niet misbruikt tot ondermijning van de staat of de door de Overheid erkende fundamentele waarden;

c. handhaving van het beginsel der Wetsgebondenheid van regering en administratie;

d. herstel van het gezag en de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, mede door een verbeterde selectie van de zittende en staande magistratuur volgens criteria van karakter, bekwaamheid en inzicht in maatschappelijke verhoudingen;

e. versterking van de rechtszekerheid van den werkenden mens door de stelselmatige invoering van een deskundige arbeidsrechtspraak;

f. onafhankelijke administratieve rechtspraak.

## F. Opbouw van een nieuwe gemeenschap met de overzeese gebieden.

*Beginsel: Het uitgangspunt bij de opbouw van een nieuwe gemeenschap met de overzeese gebieden is de door H.M. de Koningin geformuleerde reconstructie van het Koninkrijk op den grondslag van een volledig deelgenootschap en de vrijwillige aanvaarding ervan door de grote meerderheid van de burgers en door hun vrouwen daarin.*

1. De volken van het Gemenebest moeten in een toenemende vrijwillige samenwerking en in een volledig deelgenootschap in alle zaken en taken van het Gemenebest de beste waarborg kunnen zien voor hun zelfstandig volksbestaan en voor de vrije ontwikkeling van hun geestelijk en stoffelijk welzijn.

2. De koloniale gedachte en de koloniale politiek moeten, voor zover dat nog niet is geschied, definitief worden verlaten.

3. Volledige erkenning van de eigen plaats, die Indonesië, Suriname en Curaçao op grond van hun verscheidenheid in geestelijke en economische structuur en van hun plaats in de wereld, naast Nederland in het Gemenebest innemen; derhalve erkenning van verscheidenheid in ontwikkelingslijn en toekomst.

4. Verlevendiging van het saamhorigheidsbesef tussen alle delen van het Koninkrijk door:

a. bestrijding van culturele- en rassenhoogmoed;

b. het wekken van een onbaatzuchtig verantwoordelijkheidsbesef voor elkaars toekomst in geestelijk en stoffelijk opzicht; derhalve waarborging aan de volken van het Gemenebest van hun nationale bezit aan geestelijke waarden,

vrijheid van godsdienst en godsdienstuitoefening en vrije uitoefening van kunsten en wetenschappen;

c. erkenning in woord en daad van de bewezen saamhorigheid in crisis en oorlog.

5. Erkenning dat in het Koninkrijk (ten minste) twee naties verbonden zijn, de Nederlandse en de Indonesische.

Wettelijke regeling van het onderdaanschap op die grondslag.

6. Erkenning van het feit, dat Indonesië en Suriname landen zijn, bewoond door een veelheid van volken. Bescherming van elks rechtmatige levenskansen en eigen cultuur, zulks zo lang het onvermijdelijk is ook door speciale staatsrechtelijke waarborgen.

7. Inrichting van het staatsbestel van de delen des Koninkrijks overeenkomstig elks maatschappelijke structuur. Echter daadwerkelijke voorbereiding door onmiddellijke politieke en culturele maatregelen van een democratisch bewind.

8. Schepping van een organisatie van het Koninkrijk, waarin:

a. het koningsschap der Oranjes de saamhorigheid en de wil tot zelfstandigheid van het Nederlandse Gemeenbest in Europa en overzee uitdrukt;

b. daadwerkelijke medezeggenschap aan al zijn delen is verzekerd;

c. zo ruim mogelijke autonomie der delen is gewaarborgd;

d. Nederlands leiderschap slechts binnen de organen van het Koninkrijk en van zijn delen tot uiting kome en nimmer in eenzijdige beslissingsmacht van Nederlandse organen.

9. Het beleid van het Koninkrijk zij voor zijn aandeel in de ontwikkeling van Indonesië, Suriname en Curaçao overeenkomstig elks eigen levensbelangen o.a. gericht op:

a. een versterkte controle op het aldaar werkend uitheemse kapitaal en zijn onderschikking aan het algemeen welzijn;

b. krachtige bevordering van de sociaal-economische activiteit der inheemse bevolking.

10. Zowel in Nederland als in Indonesië zal met het oog op de bijzondere toestand waarin de oorlog beide gebiedsdelen heeft gebracht, met een periode van overgang naar de gewenste toestand moeten worden gerekend. Een na de bevrijding van Nederland voor te bereiden Rijksconferentie, die haar arbeid onmiddellijk zal aanvangen na de bevrijding van Indonesië, zal hebben te beaardslagen over de wenselijke staatkundige opbouw van het Gemeenbest.

De gebiedsdelen zullen aan deze conferentie als gelijkwaardige leden deelnemen.

In de periode van overgang zal een krachtig centraal gezag orde op zaken moeten stellen en zal Indonesië op intensieve hulp van Nederlandse krachten zijn aangewezen.

## **G. Buitenlandse politiek en internationale rechtsorde.**

*B e g i n s e l : De samenleving der volken behoort te worden gevestigd op gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor recht en gerechtigheid, hetgeen insluit: de verantwoordelijkheid voor de ontplooiingsmogelijkheid van ieder volk dat aan een levende rechtsorde wil medebouwen.*

1. Het doel van onze buitenlandse politiek moet zijn:

a. het handhaven van ons zelfstandig volksbestaan;

b. het helpen totstandbrengen en handhaven van een rechtvaardige en duurzame vrede;

c. actieve medewerking aan de opbouw van een, alle daartoe eerlijk gezinde staten omvattende internationale orde, gebaseerd op de levensrechten der volken, door geleidelijke overgang van het systeem der onbepaalde nationale souvereiniteit naar een stelsel van bovenationale gezagsuitoefening.

2. Het nastreven van deze doeleinden vereist de vervanging van de vroegere passieve neutraliteitspolitiek van Nederland door een actieve buitenlandse politiek; invoering van een daarvoor doeltreffende, grondige hervorming en modernisering van de met het buitenlandse beleid belaste organen; intensieve verbreiding van zodanige denkbeelden, zowel van Overheidswege als door middel van organen van het volksleven, dat deze actieve buitenlandse politiek door het gehele Nederlandse volk kan worden gedragen.

3. Aanvaarding van de beperking der soevereiniteit kome o.a. tot uitdrukking in de erkenning, dat de internationale rechtsorde niet gehandhaafd kan worden zonder machtsuitoefening, welke laatste niet mag worden verlamd door het beginsel der eenstemmigheid; het Nederlandse Gemeenbest heeft op deze grond actieve medewerking te verlenen aan alle internationale maatregelen, ook van militaire aard, die nodig zijn om de rechtsorde te verzekeren.

4. Internationale beperking der bewapening zal nodig zijn:

a. om te voorkomen, dat het welvaartspeil der volken permanent omlaag wordt gedrukt;

b. om het functionneren van een nieuwe rechtsorde mogelijk te maken.

5. Sterke bevordering van een internationale sociaal-economische ordening ter bestrijding van armoede, ter voorkoming van werkloosheid en ter beperking van loonconcurrentie;

de grondslag daarvan zij, dat in de plaats van de oude laissezfaire-economie internationale regelingen van productie, consumptie, handel, financiën en arbeid komen die een zo ruim mogelijke ontplooiing van het internationale goederen-, diensten- en betalingsverkeer tengevolge hebben;

deze regelingen dienen niet alleen gebaseerd te worden op hetgeen ieder land te vragen en te bieden heeft, doch ook op het optimale nut van het geheel der regelingen voor alle betrokken volken;

bij het treffen van deze regelingen hebben de regeringen, als vertolksters van het algemeen welzijn dezer volken, en niet particuliere concerns of andere particuliere belangencombinaties de leidende rol te vervullen;

daarbij dient de vertegenwoordiging van ons volk op internationale conferenties nimmer gebaseerd te zijn op aan elkander tegengestelde belangengroepen, doch zodanig zijn samengesteld, dat zij de eensgezinde tolk is van de economische en sociale politiek welke, in overeenstemming met de wilsuitingen van ons volk, door de Overheid gevoerd wordt.

6. De Nederlandse buitenlandse politiek dient ervoor te waken, dat de gang van zaken niet door enkele grote mogendheden alléén wordt bepaald en dat de rechten van kleinere mogendheden worden gewaarborgd.

7. De oplossing van het Duitse probleem geschiede op de basis van een gerechtigheid welke het Duitse volk de straf voor de talloze misdaden tegen recht en menselijkheid, die het gedeeltelijk bewust bedreef, gedeeltelijk zonder protest toeliet, niet bespaart, welke het geleden onrecht zoveel mogelijk ongedaan maakt en tevens inhoudt, dat alles in het werk wordt gesteld om nieuw onrecht te voorkomen;

men beoordele de economische en politieke maatregelen niet van het gezichtspunt van individuele staten uit, doch tegen de achtergrond van een groots plan tot beveiliging van de technisch-economische heropbouw van Europa, uit te voeren binnen het kader van de genoemde internationale rechtsorde, die het welzijn van alle volken van de wereld daarbij vertegenwoordigt.

8. In het bijzonder voor het vraagstuk van annexatie van Duits gebied geldt, dat deze slechts mag worden bezien in het licht van de totale oplossing van het door de nederlaag van Duitsland acuut geworden Europese probleem en niet van de gezichtshoek uit van één „belanghebbende” natie uit de „Verenigde Volkeren”; Nederland dient de verplichtingen te aanvaarden, welke de uit de oorlog voortvloeiende verdragen ons land, op grond dezer overwegingen eventueel zullen opleggen.



## ALGEMENE TOELICHTING

### 1. ALGEMENE MOTIVERING.

Zij, die het initiatief nemen tot de Nederlandse Volksbeweging, zijn daarbij uitgegaan van een tweetal algemene inzichten, die voortdurend in verband met elkaar worden beschouwd: *ten eerste*, dat ons Nederlandse volk, na de rampen van crisis en oorlog, dringend behoefte heeft aan verdieping en versterking van de zedelijke grondslagen, waarop ons volksleven berust, opdat een vernieuwing daarvan en ook van het maatschappelijk bestel tot stand come; *ten tweede*, dat een reconstructie van het politieke leven noodzakelijk is en door de wil tot geestelijke vernieuwing moet worden gestuwd. Beide inzichten ontspringen aan de overtuiging, dat ons volk tijdens de verschrikkingen van de bezetting eigen aard en wil om in de volkerengemeenschap een eigen plaats in te nemen dieper heeft leren verstaan; tevens aan de begeerte om tot de vernieuwing en wederopbouw alle gelijkgerichte krachten te verenigen, die thans verspreid uiteen liggen.

A. Wat het *eerste punt* betreft: de geestelijke verwildering, die aan oorlog en bezetting onvermijdelijk vastzit en met name de jonge generatie bedreigt, moet met alle kracht worden bestreden. Daarbij is het bedenkelijke — niet alleen voor ons volk, voor andere volken wellicht zelfs in sterkere mate — dat wij sinds lange jaren verkeren in een periode van geestelijke crisis, waaronder wij vooral verstaan, dat het ontbreekt aan vastheid van normen, die het leven van enkeling en gemeenschap richting en inhoud geven en aan de praktische beleving van het inzicht, dat alleen gemeenschappelijk — dit is in verantwoordelijkheid voor het geheel en daarin voor de delen en voor elkander — een gezond bestel kan worden opgebouwd en gewaarborgd. Men behoeft geen profeet te zijn om te voorspellen, dat na de oorlog massale uitbarstingen zowel van haat en wraakgevoelens als van genotzucht zich zullen voordoen, terwijl alle constructieve krachten nodig zullen zijn om de geweldige ruïnes op te ruimen en chaos te voorkomen. Geestelijke leiding, in de zin van het stellen van vaste zedelijke normen, zal in belangrijke mate uitgaan van de kerken, in het algemeen van de verkondiging van het Evangelie. Hoe noodzakelijk ook, voor de situatie waarin ons volk na de oorlog verkeert, is dit niet genoeg, met name niet, wanneer door concrete maatregelen van vernieuwing op politiek, sociaal en cultureel terrein de inhoud der zedelijke normen moet worden verwerklijkt. Wij mogen toch niet verwaarlozen, dat de nieuwe, valse moraal daarom nog velen in oprechtheid kon trekken, omdat zij diep teleurgesteld waren over de maatschappelijke practijk van de oude. Om beide gaat het: zowel om de verdieping en versterking van het normbesef, om de waarheid, dat een volk alleen dan geestelijk sterk is, indien het als geheel leeft uit enkele fundamentele en onaantastbare waarheden; als om de zakelijke concrete uitwerking daarvan voor het leven van den enkeling en de gemeenschapsverbanden (gezin, arbeidsgemeenschap, volk, rijk, volkerensamenleving), waarin wij zijn geplaatst.

Wij gaan uit van deze fundamentele gedachte, dat niet het geestelijk of stoffelijk welzijn van enkelingen of van groepen — zij het dan ook grote groepen — voldoende is, om tot een cultureel, economisch en sociaal welvarend volksleven te besluiten. De goederen der beschaving, de arbeid en de stoffelijke welvaart moeten binnen ieders bereik komen en als een grote groep van één of méér dezer waarden is uitgesloten — zoals dat b.v. door de werkloosheid het geval was — dan wordt niet enkel *deze* groep, maar de *gehele* gemeenschap des volks daardoor getroffen, en in haar bestaan bedreigd. Onze verantwoordelijkheid voor dat geheel en voor onze medemensen binnen dat geheel, die het gemeenschapsleven noodzakelijk medebrengt, eist méér dan particuliere weldadigheid, bedeling en „steun” van overheidswege; zij eist inspanning en offers, zelfs zéér zware, door en van geheel het volk, om dit leed af te wenden. Die gemeenschapszin manifestere zich niet enkel in leniging van nood, maar ook in verheffing van levenspeil en het brengen van levensvreugde aan het volk *als geheel*. Gemeenschapszin is géén vaag, idealistisch sentiment, maar wordt pas reëel door de DAAD.

Dit alles klemte te meer, voor wie ervan overtuigd is, dat na de oorlog de wereld, ook de maatschappelijke structuur, een andere zal blijken dan voordien. Het tijdperk van het individualisme is onherroepelijk afgesloten; niet alleen

de zeer reële gemeenschappelijke nood, maar vooral de opbouw van nieuwe rechts- en gemeenschapsverhoudingen vraagt een geestesgesteldheid, die het belang en het welzijn van het gehele volk doet overheersen boven dat van enkeling en beperkte groepen. Onbaatzuchtigheid, bereidheid tot dienen, het brengen van offers en het willen dragen van verantwoordelijkheid, reeds in oorlog en bezetting onmisbaar gebleken voor karakter en geestkracht, zal ons volk na de bevrijding nodig hebben, wil het zijn plaats in de wereld eervol kunnen hernemen.

Een volksbeweging zoals wij ons denken, vindt in dit alles haar eerste rechtvaardiging; zij wil in een zo breed mogelijke laag van ons volk, dwars door tot nog toe gangbare scheidingen van godsdienst en politiek heen, indragen of dieper bewust maken die fundamentele normen, die de zin des levens tot uitdrukking brengen en een volk geestkrachtig en karaktervol maken; zij wil het noodzakelijk proces van geestelijke vernieuwing stuwen en inhoud geven, en tevens in uitwerking van concrete beginselen voor enkele der voornaamste levensgebieden de richting wijzen, die voor opbouw en welzijn van geheel het volk perspectieven biedt. Daarbij worde met nadruk uitgesproken, dat naar onze overtuiging, in de bezettingsjaren door de houding van ons volk slechts versterkt, de zedelijke grondslagen en krachten wel degelijk aanwezig zijn; zij hebben echter dieper bewustwording in brede lagen, versterking over de gehele linie en tevens nieuwe maatschappelijke vormgeving in de na-oorlogse verhoudingen nodig.

B. Het *tweede motief*, dat ons initiatief bepaalt, is het inzicht, dat een grondige hervorming van het politieke leven dringend noodzakelijk is. Wij nemen aan dat de vroeger bestaande politieke partijen het bevel tot ontbinding, hun door den bezetter gegeven, als onrecht zullen beschouwen; dat zij de hun ontroofde bezittingen, bladen en gebouwen, voor zoveel mogelijk weer in eigen handen zullen nemen. Aan de andere kant spreekt het vanzelf, dat ons volk gedurende een zekere periode voor de politieke partijstrijd moet worden bewaard. Wij hopen, dat de voornaamste partijen dit inzicht geheel delen en tot een onderlinge afspraak zullen komen. De taak van het Nederlandse volk is o.i. om zo duidelijk mogelijk uit te spreken; voorshands géén herleving van de partijstrijd, voorshands géén verkiezingen, maar een periode van eendrachtige vernieuwingswil, politieke bezinning en heroriëntering is noodzakelijk.

Deze noodzaak, reeds voldoende gemotiveerd door de huidige situatie, klemmt temeer voor wie overtuigd zijn, dat de tot 1940 heersende tegenstellingen in ons politieke leven: de antithese der christelijke politiek en de klassenstrijd, reeds toen ondeugdelijk waren en tot verstarring en vervlakking van het politieke leven hebben geleid en dit thans, na oorlog en bezetting, in volstrekte zin zullen zijn. Hoezeer wij ook instemmen met de stelling, dat er innig verband bestaat tussen diepste levensovertuiging, i.c. Christendom, en de politieke beginselen, hoezeer wij erkennen dat in een vroeger stadium onzer geschiedenis afzonderlijke christelijke partijen nodig waren — aan de concrete vraagstukken die zich op economisch, finantieel, sociaal, politiek en cultureel gebied zullen voordoen, zal telkens blijken, zoals dat in het verleden reeds lange jaren gebleken is, dat de politieke organisatie naar christelijke confessie *niet* meer op de concrete verhoudingen slaat, niet voldoende creatieve kracht meer heeft, terwijl de gedeeldheid van ons volk tussen „rechts” (voorstanders van christelijke politiek) en „links” (tegenstanders daarvan) voor tallozen van „rechts” en „links” onverdraaglijk is geworden. Wat de klassenstrijdantithese betreft: hoezeer in de diep ellendige arbeidstoestanden van het verleden een politieke organisatie op deze grondslag historisch en zedelijk verklaarbaar moge zijn geweest, de periode die wij thans ingaan, met de eisen van geleide economie en sociale reconstructie, verdraagt niet meer deze antithese als grondslag voor de partijverhoudingen. In Nederland kan men dit te geruster zeggen, omdat de arbeiders hier op een peil van ontwikkeling en bewustheid zijn gekomen, waardoor zij ook practisch (naast principieel) tot een factor van positieve waarde zijn geworden.

Wij hebben reeds sinds lange jaren kunnen constateren een onbehagen, bij de besten verdiept tot innerlijke verontrusting, inzake het politieke leven in ons volk. Er leeft in zéér brede lagen een onverschilligheid tegenover, een gebrek van vertrouwen in, soms een afkeer van de bestaande politieke partijen, waarlijk niet alleen te verklaren uit de werking van het stelsel der evenredige vertegenwoordiging, — houdingen, die zowel voor de democratie als voor onze

gezonde, nationale volkskracht een gevaar zijn. Minder algemeen verbreid, maar niet minder ernstig, is het besef dat voor een waarachtige vernieuwing van onze volkskracht de bestaande partijen-indeling een grote belemmering vormt. De ervaring (reeds vóór 1940, maar versterkt in de bezettingstijd) bewijst, dat personen b.v. uit christelijke partijen, vrijz.-democraten en sociaal-democraten niet slechts in vragen van actuele politiek, maar ook in hun erkenning van zedelijke normen, in hun ideaal omtrent de toekomst van ons volk, belangrijk overeenstemmen; sterker: dat zij het dikwijls méér eens zijn met lieden uit andere partijen dan met hun eigen partijgenoten. Met andere woorden er blijken reeds nieuwe scheidingen levend te zijn, die de oude tegenstellingen doorbreken.

Reeds vóór 1940 heeft men op allerlei wijzen gezocht naar vormen, waarin deze nieuwe scheidingen tot gelding zouden kunnen komen. Wij denken aan conferenties te Woudschoten en Barchem, aan de Volkseenheidsbeweging en het „Gemenebest”, aan een beweging als E. d. D. In de bezettingstijd heeft de Nederlandse Unie getracht verspreide krachten samen te binden; zij heeft ook inderdaad zeer velen samen gebonden, zoals blijkt uit het enorme ledental, maar meer nog uit de toenadering die er onder de leden, uit verschillende groepen afkomstig, is ontstaan. Zeer velen, toegetreden om afweermotieven ten aanzien van de N.S.B. en bezetting, bleken ontvankelijk voor de positieve gedachten, door de Nederlandse Unie naar voren gebracht. Toch zijn wij van mening, dat géén der genoemde bewegingen geschikt zal zijn, om in de nieuwe verhoudingen de taak der geestelijke vernieuwing en reconstructie van het politieke leven op zich te nemen; ieder draagt daarvoor tezeer de last van het verleden. Wel hebben ze alle voldoende duidelijk gemaakt, hoezeer binnen en buiten de politieke partijen de drang leeft om verstarde en verstarrende scheidingen te doorbreken. Deze drang moet thans, nu ons volk zich gereed maakt om zijn eigen plaats in de wereld in vrijheid, welvaart en cultuurarbeit te hernemen, zo sterk mogelijk worden gemaakt, zo positief mogelijk worden gericht.

## 2. GEESTELIJKE VERNIEUWING PRIMAIR.

Het woord „geestelijke vernieuwing”, reeds enkele malen gebruikt, eist nadere begripsbepaling, wil het niet tot een onstichtelijke phrase ontaarden. Wij gaan uit van de hier niet nader te motiveren stelling, dat de opkomst en heerschappij der dictaturen in Europa in de grond een uiting is van een diepgaande culturele crisis, die allerm minst overwonnen is, wanneer deze dictaturen militair en politiek zijn verslagen en die evenzeer aanwezig is in de landen, die de oorlog „wonnen”. Men dient echter wel te verstaan, dat deze dictaturen belangrijke symptomen van die crisis en de vraagstukken waarom het gaat, zéér wel en scherp hebben onderkend, doch dat zij hebben gefaald in haar oplossingen daarvoor. Zij hebben ook zeer wel begrepen, dat de belangrijkste aspecten van die crisis zijn: het teloorgaan of ontbreken van enkele centrale, eenvoudige en het leven in al zijn uitingen beheersende, gemeenschappelijke waarheden, die levensmoed en schepende kracht oproepen en tevens de vaste normen bieden, die op de verschillende terreinen tot gelding behoren te komen, alsmede het teloorgaan of ontbreken van waarachtig gemeenschapsbesef. Zij zochten de oplossingen in het absoluut stellen van belangen van klasse, ras, volk of rijk en tastten daarmede de daarvan deel uitmakende mensen als mens aan. Zij miskennden daarmede de eigen waarde en zelfstandigheid der menselijke persoonlijkheid door deze slechts als onderdeel ener gemeenschap te zien. Daardoor faalden ze alle, en in de bepaling der normen en in de bepaling van de plaats der menselijke persoon in de gemeenschap. De geestelijke vernieuwing, die alle volken, overwinnaars evenzeer als overwonnenen, nodig zullen hebben, bestaat voor een belangrijk deel in de gehoorzaamheid aan de voor allen volstrekt geldende inhouden van gerechtigheid, waarheid, goede trouw en naastenliefde. Terecht zullen overtuigde christenen opmerken, dat het overwinnen van de geestelijke crisis in de wereld een te zware taak is voor mensen; dat de werking van Gods Heiligen Geest hier de beslissende factor zal zijn. Deze overtuiging ontnemt ons echter niet de verantwoordelijkheid om verschijnselen van ont-aarding, ontwrichting, teloorgaan van normbesef of hoe men ze verder noemen wil, aan te wijzen en krachtig te bestrijden. Wij willen ons niet in overmoed vergrijpen aan een taak, voor mensen te zwaar, het overwinnen van de cultuur-crisis; wel stellen wij de onafwijsbare verantwoordelijkheid van iederen mens

voor het tot gelding brengen van de eisen ener zedelijke orde, zonder welke van een gemeenschap tussen mensen en volken geen sprake kan zijn.

In een volk als het onze, met verscheidenheid van levensovertuiging en de traditie der antithese op politiek terrein, moet met zo groot mogelijke duidelijkheid worden uitgesproken, wat de volksbeweging wél en wat zij niét onder „geestelijke vernieuwing” verstaat. Zij ziet als haar taak niét: het verwekken van een godsdienstige bekeringsbeweging of een godsdienstig réveil; dit is de taak van kerken en godsdienstige verenigingen; evenmin een beweging tot vereniging van alle christenen in Nederland, noch een poging om onder andere leuzen het christendom als politiek sjibboleth te doen herleven. Zij verstaat onder geestelijke vernieuwing wél:

a. een vernieuwing van gezindheid en wil, bij christenen en niet-christenen, in gehoorzaamheid aan zedelijke normen, in het Evangelie en blijkens ervaring ook in andere dan christelijke overtuiging gegrond, om op deze wijze normloosheid en geestelijke verwildering te bestrijden;

b. het stuwen van de wil, om in de arbeid aan institutionele verwerkelijking van de eisen ener zedelijke orde, groeps- en partijbelangen ondergeschikt te maken aan het welzijn van het gehele volk;

c. het samenbrengen in een arbeid tot gezamenlijke wederopbouw van ons volksleven, van al degenen, die dezelfde concrete doelstellingen willen verwezenlijken, opdat onwerkelijke en verstarrende scheidsmuren, in het bijzonder op politiek gebied, worden doorbroken.

De noodzaak van een dergelijke vernieuwingsbeweging wordt versterkt door andere factoren. Ons land is, zowel door zijn aandeel in de oorlog als door de verwachte nieuwe structuur van het rijk, op een andere wijze betrokken in de wereldpolitiek dan vroeger. Wij zullen in ons denken afstand moeten doen van die eigenaardige veiligheidsverlangens der kleine mogendheden, die in de begeerte naar neutraliteit culmineerden. Na deze oorlog zal een van de allerbelangrijkste wereldproblemen dat van de organisatie van de veiligheid der volken op grond van een internationale rechtsorde zijn. De periode tussen 1918 en 1939 kan ons hebben geleerd, dat dit niet in de eerste plaats een technisch maar een zedelijk probleem is, n.l. hoe de volken worden doordrongen van de noodzaak om offers te brengen in dienst van het recht ter beteugeling van brutale macht en de eigen-richting-oorlog. Wij zijn ervan overtuigd, dat de komende periode een besef van onderlinge verbondenheid en gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor recht en veiligheid in de wereld nodig zal hebben, ook tot het vinden van oplossingen voor de finantiële, economische en sociale na-oorlogsche problemen.

Terloops werd gesproken van een te verwachten nieuwe structuur van het rijk. H.M. de Koningin heeft in haar rede van 7 December 1942 de grondslagen daarvan aangegeven. De technische zijde van deze nieuwe verhouding Nederland — Indië — Suriname — Curaçao zal straks aan een ronde-tafel conferentie op de grondslag van daar te aanvaarden beginselen aan de orde komen. Daarmee is dan slechts een begin gemaakt: de zedelijke taak, die de nieuwe structuur eist, moet door de volkeren zelf worden aangevast, met name het wekken van onderlinge verantwoordelijkheid voor de toekomst van het geheel, te noodzakelijker, nu de oorlog een sterker lotsgemeenschap schiep. De geestelijke vernieuwing, die wij op het oog hebben, richt zich niet alleen op verhoudingen tussen de negen miljoen mensen, die in Nederland wonen, maar evenzeer op de onderlinge verhouding van de delen des Rijks en de daarin verenigde volken en op de plaats van het Koninkrijk in het geheel der volken, zijn bijdrage tot de internationale rechtsorde en cultuur.

Terecht kan men opmerken, dat tot deze taak van leren denken in rijks- en wereldverhoudingen ook de bestaande politieke partijen het nodige zullen bijdragen. Wij verwachten niet anders, maar evenzeer verwachten wij, dat voor een grondige vernieuwing, die doordringt tot diep in het gehele volk, de bestaande partij-indeling een grote belemmering zal blijken, omdat de beginselen, die deze indeling beheersen, volstrekt niet slaan op de huidige na-oorlogse problemen, die om oplossing vragen. Zonder twijfel is, vergeleken met vóór de oorlog, het streven naar samenwerking der bestaande partijen belangrijk versterkt. Wie echter menen mocht, dat een betere persoonlijke verstandhouding en wil tot zakelijke samenwerking tussen kamerfracties en partijbesturen, een zich scharen der gezamenlijke partijen om Regering en Kroon, voldoende mag heten, ziet de toestanden in ons volk niet ernstig genoeg. Ten eerste gaat het waarlijk niet alleen om betere verhoudingen aan de top, hoe

belangrijk die overigens wezen mogen. De veel belangrijker vraag, althans voor een hoog ontwikkeld en democratisch volk als het onze, is de doorbreking van verouderde tegenstellingen in de massa, in de dorpen, de steden en werkplaatsen, de sociale opbouw, het verenigingsleven. Het is de vernietiging ener waarachtige volksgemeenschap, wanneer het geheel zal worden opgedeeld in strak georganiseerde, zorgvuldig afgescheiden groepen, alsof het geheel niet méér of anders zou zijn dan de som dier delen. Een volk, in versterkte mate een democratie, is immers slechts gezond, wanneer de grote groeperingen zich voor het geheel en daar binnen voor elkaar en elkanders plicht en rechten en vrijheden verantwoordelijk achten. In wezen is het de dood van de democratie en de vernietiging der volksgemeenschap, wanneer de partijen elk voor eigen belang en beginsel op de bres staan. Er kunnen periodes in de geschiedenis zijn, waarin een bepaalde, onrechte, achtergestelde groep zich organiseert tot een emancipatie-strijd en haar kracht zoekt in haar isolement (zo de R.K.St.P., de A.R.P. en de S.D.A.P. in de vorige eeuw). Maar dit is steeds een noodtoestand, waarbij de nood minstens evenzeer aanwezig is bij de overheersende als bij de achteruitgezette groep. Thans, nu ons volk zich tot de taak van wederopbouw en vernieuwing temidden van de ruines van oorlog en bezetting geroepen weet, is iets anders nodig: ten eerste: een zo groot mogelijke eendracht (die de geestelijke verscheidenheid en vrijheid vóóronderstelt en nivellerende eenheid volstrekt afwijst); ten tweede: het zich organiseren naar beginselen, die passen op de concrete situatie der maatschappij en de vraagstukken, die deze stelt; ten derde: een besef van verantwoordelijkheid, zowel van de delen voor het geheel als van de delen onderling. Dit alles zal alleen kunnen slagen, indien ons volk — zowel het gedeelte in verschillende partijen georganiseerd of door deze min of meer beïnvloed, als het gedeelte, dat zich niet indelen laat — wordt teruggevoerd tot de gehoorzaamheid aan zedelijke normen, wier inhoud en schepende betekenis uit concrete maatregelen blijkt.

### 3. HET KARAKTER DER BEWEGING.

Uit het voorgaande volgt, dat wij op een bepaalde wijze partij kiezen in de geestelijke strijd in ons eigen volk en in de gehele Europese cultuurwereld. Deze keuze moet nader worden gepreciseerd en geformuleerd.

*Ten eerste:* Zij die zich in de volksbeweging hebben verenigd om het vernieuwingsproces in ons volk te stuwen en daaraan een concrete vorm te geven op het politieke en sociale terrein, vinden elkaar in een gemeenschappelijke erkenning van zedelijke normen en concrete doelstellingen. Dit sluit in o.a., dat zij zowel in de diepste levensovertuigingen, op het terrein der confessie gelegen, als in de laatste doelstellingen, kunnen en in feite ook zullen verschillen. Zij behoren tot verschillende kerken en godsdienstige schakeringen, zo goed als tot onkerkelijken en niet-christenen. Dit uitgangspunt betekent echter niet, dat wij een zogenaamd godsdienstig-neutrale beweging willen; in de keuze, die het dieptepunt onzer Europese cultuurwereld thans van levenskrachtige en bewuste karakters vergt, is neutraliteit wel het ongelukkigste begrip, dat men kan hanteren. Wij hebben ook niet genoeg aan een min of meer welwillende erkenning van het historisch feit, dat het christendom een belangrijke rol heeft gespeeld in de Europese beschaving, of aan de erkenning, dat het in de wereld-historische worsteling dezer eeuw gaat om de christelijke grondslagen onzer cultuur — al zijn deze erkenningen op zichzelf niet zonder betekenis. Wij spreken voor de gelovigen onder ons uit, dat de zedelijke normen, die geldigheid voor het leven behoren te hebben, tot ons zijn gekomen uit het Evangelie. Deze uitspraak bedoelen wij dus niet als een nog zo belangrijk historisch gegeven. Zij sluit in, dat wij het Evangelie aanwijzen als krachtbron voor persoonlijk en gemeenschapsleven; volgens Evangelische opvatting immers zijn de zedelijke normen eisen Gods, aan mens en mensheid gesteld, opdat het leven der mensen in alle verbanden waarin zij zijn gesteld, den Schepper en Heer der wereld verheerlijken. Deze erkenning is voor den gelovige eenvoudige eis van dankbaarheid en gehoorzaamheid. Wij weten echter, dat zij staan naast anderen in ons volk, die de noodzaak van geestelijke vernieuwing en eendrachtige samenwerking evenzeer gevoelen en normen van waarheid, barmhartigheid, gerechtigheid, goede trouw, evenzeer als volstrekt erkennen, deze echter op andere wijze funderen, b.v. in een humanistische overtuiging of in de Joodse godsdienst. Wij zien deze beide groepen, christenen of niet-christenen, als geheel volwaardige medewerkers in de taak, die wij ons stellen. Wij hopen op deze wijze tevens de onhoudbare en verstarrende opvatting te doorbreken, alsof in

ons volk de keuze ging tussen een „christelijk-confessionele” of „neutrale” beweging. In de door ons bedoelde volksbeweging is dus ruimte voor verschillende fundering der zedelijke normen; echter kan *niet* getornd worden aan het volstrekt karakter dier normen. Wie zedelijkheid zonder meer herleidt tot utiliteit, of haar afhankelijk acht van of ondergeschikt aan enige aardse groothed (ras, volk, staat, klasse e.a.) vindt ons onvoorwaardelijk tegenover zich.

*Ten tweede:* een bepaalde toespitsing van de geestelijke strijd onzer dagen vindt plaats op politiek en sociaal terrein in de strijd om een nieuwe maatschappelijke en staatkundige structuur. Geestelijke keuze in de cultuurcrisis voert onvermijdelijk tot sociale en politieke keuze. Wij kiezen op grond van een zedelijke overtuiging zowel tegen individualisme als tegen collectivisme. Tegen *individualisme*, omdat het de gemeenschap als constitutieve factor in het mensenvoelen onderschat, haar in wezen ondergraaft en een overschatting van de waarde van het individu betekent, die gemakkelijk tot een vorm van modern heidendom verglijdt; bovendien, omdat in de periode, waarin de Europese maatschappij zich thans bevindt, met haar eisen b.v. van geleide economie, het individualisme géén uitweg biedt. Tegen het *collectivisme* (communisme, fascisme, nationaal-socialisme) omdat het de waarde van de menselijke persoonlijkheid miskent en een vergriep tegen de zedelijke orde, tegen het Evangelie betekent, wanneer het de collectiviteit (klasse, staat, volk) als hoogste norm proclameert en zich zelf daarmee als modern heidendom en anti-christelijke macht openbaart. De taak, waarvoor de Europese volken op politiek en sociaal terrein staan, is: een *derde mogelijkheid* (*niet* een synthese) tot levensvorm der toekomst te maken, n.l. een gemeenschapsleven, waarin de menselijke persoonlijkheid haar bestemming (op aarde) kan vervullen. Fundamenteel is voor ons de overtuiging van de onvervangbare waarde der persoonlijkheid, die eerbied voor den medemens insluit en de levensbetrekkingen tussen de mensen stelt onder de normen van oprechtheid, goede trouw en naastenliefde. Deze overtuiging sluit naar sociale en politieke zijde o.a. in: de eis tot ontplooiing van het mens-zijn, lichamelijk, verstandelijk, zedelijk en religieus; vrije belijding van godsdienst en levensovertuiging; recht en plicht der ouders in zake opvoeding der kinderen.

Het mensenvoelen kan slechts tot vervulling van zijn bestemming komen in de gemeenschap, welker verhoudingen en groepsvormingen derhalve aan zedelijke normen onderworpen zijn. Zij heeft de waardigheid en de rechten der menselijke persoonlijkheid te eerbiedigen en te handhaven, negatief door alles na te laten en te bestrijden wat deze kan aantasten, positief door haar verhoudingen te regelen met het oog op de bestemming van haar leden. Daarom moet aan haar de eis worden gesteld van gelijke maatschappelijke levenskansen voor allen, van arbeidsverhoudingen, die de arbeid als onvervangbaar bestanddeel van een volwaardig menselijk bestaan tot uitdrukking brengen, van bestaanszekerheid en rechtshandhaving. Alle groepsvormingen der samenleving (gezin, arbeidsgemeenschap, staat en volkerensamenleving) behoren dus vormen van *menselijke levensgemeenschap* te zijn, berustend op zedelijke verbondenheid in eerbied voor elkaar.

Wij stellen enerzijds, dat de gemeenschap onmisbare voorwaarde is voor de vervulling der menselijke bestemming; dat haar verhoudingen onderworpen zijn aan zedelijke eisen, omdat zij het terrein is, waar de mens zijn naaste ontmoet. Daarin ligt anderzijds het recht der gemeenschap besloten, om van haar leden toewijding, dienst en offervaardigheid te verlangen. De enkeling heeft tegenover de gemeenschap plichten; zonder deze kan de gemeenschap haar taak niet vervullen en worden rechten onmogelijk. De grenzen van het beslag der gemeenschap op den enkeling worden steeds bepaald door de waarde en roeping van de menselijke persoon. Overal in de punten van ons program en de toelichtingen zal men de nadere omschrijving en uitwerking vinden van deze grondgedachte van een **PERSONALISTISCH SOCIALISME**.

*Ten derde:* het door ons opgestelde program van beginselen en concrete maatregelen moet worden gezien als een bijdrage tot de verwerkelijking der zo even genoemde derde mogelijkheid. Wij onthouden ons daarbij van een tekening ener ideale samenleving, die hieraan zou beantwoorden; de gehoorzaamheid aan normen is iets anders dan de verrukking door een of andere utopia gewekt. Wij hebben ons ook te onthouden van een program, dat dienst zou kunnen doen voor een politieke partij; wij formuleerden een en ander,

dat wel niet door alle, maar door verschillende der oude politieke partijen kan worden onderschreven. Wij hopen met behulp van dit program het proces van politieke bezinning en vernieuwing te stimuleren en op deze wijze bij te dragen tot zuiverheid der nieuwe instellingen. Maar niet minder is het onze bedoeling, om de zéér brede kringen van ons volk, die, buiten de partijen staande, toch vurig naar een vernieuwing van het sociale en politieke leven verlangen, leiding te geven. Van de volksbeweging, die wij ons denken, zullen telkens concrete adviezen moeten uitgaan over de zich voordoende vraagstukken, adviezen zowel aan de Regering, die de stemmen uit het volk zal willen horen, als aan het volk, dat in de uiterst moeilijke verhoudingen om voorlichting en leiding vraagt. Wij menen, dat in redelijkheid kan worden verwacht, dat een groep verantwoordelijke personen, die zich met inhoud en strekking van het door ons opgestelde program hebben verenigd, tot de taak van leiding en advies in staat zal zijn.

De sociaal-paedagogische taak weegt bij ons, blijkens het voorgaande zeker even zwaar als de politieke, in de beperkte zin van het woord. Wij erkennen dankbaar, dat de oude politieke partijen belangrijk sociaal-paedagogisch werk hebben verricht. Het is van het politieke, goed verstaan, ook niet te scheiden. Wat echter deze politieke partijen op historische gronden niet meer kunnen, achten wij de eerste taak der volksbeweging: mensen, die tot verschillende volksgroepen behoren en zullen blijven behoren, samen brengen in een geest van gemeenschappelijke verantwoordelijkheid en wil tot eendrachtig arbeiden aan de leniging der directe noden en de oplossing der concrete vraagstukken. Het volk in zijn brede lagen moet worden geraakt en gewekt, niet voor de beginselen der ene partij alleen (en dus tegen die der andere), maar voor de grondige vernieuwing van het volksleven, het politieke inclus. De huidige situatie maakt zulk een beweging met sociaal-paedagogische doelstelling voorop nodig.

Het kan zijn nut hebben de vraag te beantwoorden, welke tegenkrachten zich in ons volk zullen openbaren. Ook wanneer wij sterk beseffen dat de toekomstige situatie allerminst duidelijk is en allerlei verrassingen zich kunnen voordoen, menen wij toch wel met vrij grote zekerheid te kunnen zeggen, welke tegenstand te bestrijden zal zijn.

*Ten eerste:* de groepen van hen, die vrijwel ongewijzigd de terugkeer der oude verhoudingen van 1940 begeren, eventueel met hier en daar technische wijzigingen (b.v. het stelsel der evenredige vertegenwoordiging, in de werkwijze der volksvertegenwoordiging en dergelijke). Het zijn de ongetwijfeld brede groepen van hen, die het bestaan van een diepgaande cultuurcrisis in Europa en de volstrekte noodzaak van geestelijke vernieuwing niet beseffen.

*Ten tweede:* de niet te onderschatten groep van hen, die directe belangen, vooral van economische en financiële aard, bij het oude stelsel hebben gehad en zich hun bevoorrechte positie niet zonder hevige strijd zullen laten ontnemen.

*Ten derde:* de groep van hen, die naar enige vorm van gematigde dictatuur streven.

*Ten vierde:* het communisme, dat mede door de rol, die Rusland in deze oorlog heeft gespeeld, een versterkte greep op een deel der Nederlandse arbeiders en intellectuelen zal krijgen.

*Ten vijfde:* de brede groep, die men „inerte massa” zou kunnen noemen waarbij zich de gedesillusionneerden en de vermoeiden zullen voegen, die zich inspannen in de begeerte naar een zo groot mogelijke eigen rust. Over de vormen en organisaties, waarin een en ander gestalte zal aannemen, is met zekerheid nog onvoldoende te zeggen. Wel staat voor ons voldoende vast, dat er hevige tegenstand zal zijn te overwinnen — hetgeen de innerlijke noodzaak der volksbeweging voor ons des te sterker accentueert.

#### 4. DE VOLKSBEWEGING EN DE POLITIEKE PARTIJEN.

De vraag dringt zich op, of de volksbeweging in één opzicht niet het tegendeel van veroorzaken, van wat zij zegt te bedoelen, n.l. of zij niet een nieuwe politieke partij zal worden naast en tegenover de bestaande. In deze praktische vraag ligt een principiële besloten, waarover enige opmerkingen dienen te worden gemaakt.

Men kan de functie van de politieke partijen (waarbij wij in hoofdzaak aan onze verhoudingen denken) samenvatten in de volgende punten:

a. de partijen formuleren een staatsprogram. Zij werken tot dat doel als een schiffingsapparaat, waardoor alle wensen en belangen, die in het door elk van hen bereikte volksdeel leven, worden gewogen, getoetst aan algemene zedelijke beginselen (al of niet afgeleid uit godsdienstige), aan staatkundige idealen en aan hun verwerkelijkheid. Dit program verdedigen en propageren zij enerzijds in de openbare mening, anderzijds in de vertegenwoordigende lichamen;

b. de partijen vormen in hun bemoeienis met de candidaatsstelling voor de openbare lichamen en hun invloed op de regeringssamenstelling het voorname apparaat voor de selectie der staatkundige leiders;

c. met hun program en hun kandidaten wenden zich in hun verkiezingsactie tot de kiezers tot het veroveren van zeggenschap in de vertegenwoordigende lichamen en indirect in de regeringen van rijk, provincie en gemeenten.

Daarnaast zien wij in het Nederlandse volk na oorlog en bezetting onze taak en functie aldus:

1. wij wenden ons niet tot kiezers als staatsburgers, maar tot alle Nederlanders, kinderen van één volk, onverschillig of zij vroeger tot enige politieke partij behoorden, zich nu daartoe rekenen of in dit opzicht geen politieke keuze deden of willen doen. Daarmede bedoelen wij niet om een zo groot mogelijk aantal leden te krijgen. De noodzaak hiertoe volgt echter uit het feit, dat zij, die in gelijke richting naar vernieuwing streven, zich zowel binnen als buiten de politieke partijen bevinden en nu tot bewuste samenwerking moeten worden gebracht. Wij baseren ons daarbij niet op enige confessie; beperken ons daarbij niet tot enige maatschappelijke klasse of stand; wij richten ons niet tot ons volk met enig program van politieke actie, noch met schema's voor stembusaccorden. Wel willen wij in geheel ons volk versterken en verdiepen en eventueel bewust maken die centrale geestelijke waarden en normen, die vermaterialisering, verruwing en verwildering bestrijden en de gemeenschappelijke arbeid aan nieuwe vormgeving op cultureel, sociaal en politiek gebied bepalen en bezielen, in onderlinge verantwoordelijkheid en offerzin.

2. Derhalve gaat het naar onze overtuiging in de concrete situatie, waarin Nederland verkeert, niet in de eerste plaats om politieke machtsvorming of het bezetten van zetels in vertegenwoordigende lichamen, aanwijzing van kandidaten daartoe of „verovering van het regeringskasteel”, maar om de gezindheid, de ziel van ons volk, het wekken van zijn beste krachten, om tezamen voor ons en voor ons nageslacht te arbeiden aan een oplossing in eigen Nederlandse trant van de culturele, sociaal-economische en ook politieke problemen, waarvoor wij staan en de wereld met ons. Het gaat er óók om, te bevorderen, dat zij, die, ongeacht uit welke partij, tot regeren worden geroepen door deze geest zijn beziel.

3. Wij willen onze actie tot geestelijke vernieuwing op vaste, zedelijke grondslagen en tot vestiging van een waarachtig verantwoordelijk gemeenschapsbesef niet beperken tot enige „eigen kring”, maar haar richten tot het gehele volk. De zeer nijpende algemene volksnoden — zoals b.v. de werkloosheid, de verwoesting en de algemene verarming — eisen een oplossing, die niet het gevaar loopt te worden beoordeeld „naar den hoek waaruit zij komt”, te worden verdacht (hoezeer ook ten onrechte) van te zijn voortgekomen uit politieke winstmotieven, maar eerlijk dient te worden gewogen naar haar zakelijke inhoud en zedelijke verantwoording. De ervaring uit het verleden leerde, hoeveel belemmeringen daaraan soms in de weg stonden. Thans kan ons volk zich niet meer veroorloven, een deel van zijn zo hoog nodige energie te besteden aan het overwinnen van dergelijke, door een ieder en ook door de politieke partijen onnodig en schadelijk geachte hindernissen.

Wie ons tegenwerpt, dat wij het terrein der politieke partijen hebben betreden, door ons geenszins van het aansnijden van politieke vragen en het bepleiten van staatkundige hervormingen te hebben onthouden, dien antwoorden wij, dat wij dit vanzelfsprekend ook tot onze taak rekenen: wie vernieuwing van het volksleven wil, naar welomschreven zedelijke normen, kan



voor het staatkundige leven van dit politiek mondige volk géén halt maken. Hem kan het niet onverschillig laten, dat de politieke partijen niet meer bevredigend hun functie van selectie-apparaat vervulden. Men realiseer zich b.v. slechts het feit, dat van de kiezers, die op een partij hun stem uitbrachten, niet meer dan ongeveer 10 pct. daarin ook georganiseerd waren en dit andere feit, dat zeer brede groepen, die wel degelijk sterke sociale en politieke belangstelling hadden, zich onder géén beding onder de bestaande schema's lieten indelen. Evenmin kan men onverschillig blijven voor het niet deugdelijk meer functionneren der politieke partijen als het schiftings-apparaat, waardoor de algemene volksnoden stem krijgen. De verdeeldheid om de oplossingspogingen van het werkloosheidsvraagstuk en dat der rijksverdediging, de onmacht tot hechter vorming ener ware Nederlandse gemeenschap te komen, de eindeloze moeite, die het heeft gekost, eer de „grote” partijen tot loyale samenwerking in de regering kwamen, zijn feiten, die deze stelling niet voor ontkenning vatbaar maken.

Zonder twijfel zullen politiek georganiseerden niet ten onrechte van oordeel zijn, dat het zoeken naar een nieuwe partij-indeling op grond van nieuwe aan de dag tredende scheidingslijnen tot de taak der politieke partijen behoort. Evenmin ten onrechte zullen de partijen stellen, dat zij „het algemeen belang” of „de nationale eendracht” willen dienen. Sommige onzer hebben te lang en te overtuigd tot enige politieke partij behoort, om dat te willen ontkennen. Maar evenmin is te betwisten, dat de politieke partijen dat niet *alleen* kunnen, ja, dat het een ramp voor ons volk zou zijn, zo het werk der politieke reconstructie van het volksleven uitsluitend aan de politici werd overgelaten. Het feit ligt er nu eenmaal, dat de bestaande politieke partijen, ook tezamen niet het gehele volk vertegenwoordigen, terwijl de reconstructie der partij-politieke verhoudingen toch kennelijk een zaak van het gehele volk is. De R.K. Staatspartij b.v. heeft feitelijk niet meer het recht om namens het gehele katholieke volksdeel te spreken, de S.D.A.P. niet namens allen, die zich thans socialist noemen, enz. Daarbij komt, dat er in ons volk een diep geworteld onbehagen leeft ten aanzien van de verstarde scheidingslijnen. De gronden daarvoor worden in het voorgaande aangeduid. Eveneens bestaat het feit, dat tot 1940 een vrij grote mate van onverschilligheid en onwetendheid binnen elke partij t.o.v. het innerlijk leven der andere bestond en een pijnlijk gemis aan onbevangenheid tegenover bijdragen van „andersdenkenden” aan de nationale zaak. Ook al heeft de bezetting hierin wel een en ander, maar lang niet alles, gewijzigd, de overtuiging blijft leven, dat het met het partijleven in Nederland niet weer langs de oude banen moet. Wat echter verreweg het belangrijkste is: de politieke partijen kunnen krachtens hun aard van „pars” (deel) zijn, de geestelijke vernieuwing van héél het volk niet ter hand nemen. Zij kunnen het ook tezamen niet, omdat de som van deze delen nog lang niet het gehele volk is. Wat zij hoogstens kunnen, is: voor hun aanhang hun politieke desiderata voortdurend op zedelijke normen funderen en in eigen kring daarvoor gezindheid en wil leiden en louteren. Maar zij moeten, alweer: krachtens hun aard, voortdurend uit zijn op vergroting van de eigen aanhang en verwerving van méér politieke macht, d.w.z. zij staan permanent bloot aan het gevaar, dat het politieke doel praevaleert. In een periode als de huidige na-oorlogse is het naar onze mening een volgestrekte noodzakelijkheid, dat de geestelijke vernieuwing *om haars zelfs wil* wordt nagestreefd, ook al weten en bedoelen wij, dat zij o.a. in een politieke vernieuwing zal uitmonden (wij zeggen „onder andere” — er zullen inderdaad heel wat méér vruchten van kunnen rijpen).

Voor het huidige ogenblik — waarin de grootste nadruk behoort te liggen op de geestelijke vernieuwing, als voorwaarde voor de gezonde ontwikkeling ook der politieke verhoudingen in ons land — zou het bovenstaande voldoende kunnen zijn, en zouden wij van onze kant ons ten volle aan de vernieuwingsarbeid kunnen geven, met een zeker vertrouwen afwachting wat daaruit geboren zal worden. Er is echter één sterk motief, dat ons ertoe noopt, toch een enkele gedachte te wijden aan de vermoedelijke ontwikkeling op buitenlands-politiek terrein: bij de noodzakelijke maatregelen, b.v. ten aanzien van de Staat en de democratie, hangt daarvan zeer veel af; meer nog dan in het verleden de verstarde partijverhoudingen de bestaande democratie en parlementaire instellingen verzwakten, zullen gezonde verhoudingen de vernieuwing moeten dragen en stuwen.

Wij hebben uitgesproken, dat naar onze mening noch de christelijke anti-

these noch het klassenstrijd-beginsel in de nieuwe verhoudingen vruchtbaar en scheppend kunnen zijn, en daar tegenover als beginsel, dat de nieuwe partijformatie zal moeten beheersen, het personalistisch socialisme gesteld. Indien in dit begrip — met de daarin besloten nader uitgewerkte inhoud — inderdaad de kern is getroffen van het thans voor herstel en grondige vernieuwing noodzakelijke, dan zullen hieraan ook de nieuwe tegenstellingen in het politieke partijleven openbaar worden. Wij weten heel wel, en houden er ook nadrukkelijk rekening mee, dat allerlei tendenties en krachten van het verleden zullen doorwerken, terwijl nieuwe thans nog niet waarneembare de gecompliceerdheid van het geheel kunnen vergroten. Dit alles neemt ons niet de plicht onzer overtuiging af, n.l., dat een beweging, eventueel een politieke partij, de beginselen van het personalistisch socialisme als adaequaat aan de behoeften en noden van ons volksleven zal hebben te stellen en te verwerken, waaruit volgt, dat bestaande en nieuwe partijen tegenover deze kerngedachte hun standpunt zullen hebben te bepalen. Concreet gezegd: er zal zich te eniger tijd, en op enigerlei wijze een politieke groepering vormen op grondslag van de beginselen van het personalistisch socialisme (waarbij wij dus in het midden laten wie daartoe het initiatief zullen nemen, wanneer en op welke wijze dit zal gebeuren), waartoe zullen behoren personen uit de oude politieke partijen, met tallozen, die tot heden in geen politieke partij waren georganiseerd. Zij zal tegenover zich vinden: 1. groeperingen, die, zij het met andere inhoud, zich ook „personalist” zullen noemen, maar een vormgeving der maatschappij in de richting van socialisme, mede onder bewuste leiding der Overheid, afwijzen, hetzij op grond van een bepaalde staatstheorie, of van een individualistische maatschappij-beschouwing of van beide; 2. groeperingen die het socialisme niet verbinden aan de geestelijke inhouden van het begrip „socialisme”, en menen, dat een politieke partij aan concrete, economische, sociale en politieke doelstellingen genoeg heeft; 3. dictatoriale stromingen die zowel het personalisme als de democratie afwijzen, en die, wanneer zij het woord socialisme in hun vaandel schrijven of schreven, daaraan een inhoud geven, waardoor de door ons bedoelde zedelijke orde van verantwoordelijke personen wordt ontkend. Het personalistisch socialisme, zoals wij dat verstaan, keert zich zowel tegen individualisme als collectivisme, tegen liberalisme en conservatisme, baseert het socialisme op een duidelijk omschreven mensbeschouwing; het spreekt vanzelf, dat een dergelijk beginsel tegenkrachten oproept, reeds nu aanwijsbaar, ook al ligt de organisatorische vorm, waarin deze zich uiten zullen, nog geheel in het duister.

Wij voegen er aan toe, dat wij voor de toekomst, en mede als gevolg van de door onze volksbeweging gevoerde actie, vurig hopen op en noodzakelijk achten: een vermindering van het aantal partijen, door een concentratie op de wezenlijke, aan de behoeften en eisen der nieuwe maatschappelijke verhoudingen beantwoordende beginselen. Naarmate ons volksleven waarlijk gezond wordt, zullen de belangenpartijen en het politieke sectewezen automatisch verdwijnen. De door tallozen in ons land gewenste concentratie der partijen, zal, naar onze mening, tot stand moeten komen op grondslag van de keuze voor of tegen het personalistisch socialisme. De vorm dezer concentratie ligt verborgen in de toekomst; de concentratie zelve geestelijk voor te bereiden is één der taken onzer volksbeweging. In de verhoudingen, waarin wij thans leven, dat wil zeggen in het stadium van bezinning en heroriëntering, hebben wij de bodem zo goed mogelijk te bereiden, en de nadruk te leggen op de noodzaak van geest en gezindheid in alle lagen van ons volk, op de gehoorzaamheid aan vaste, zedelijke normen, en de vestiging en activering van een levend gemeenschapsbesef. Wij begeren niet anders dan deze arbeid, die wij grondwerk zouden willen noemen, te kunnen verrichten in goede verhouding met die politieke partijen, die op democratische grondslag staan.

Uit het bovenstaande zal duidelijk zijn geworden, waarom de Volksbeweging thans geen politieke partij wil zijn. Wij voegen er aan toe, dat wij hopen op een ontwikkeling en gezondmaking van het politieke leven *van binnen uit*, dus van uit de belangrijkste bestaande partijen, die het beginsel van het personalistisch socialisme aanvaardende, tot radicaal nieuwe groepering komen. Men kan over de kansen daarvan verschillend denken, maar van oordeel zijn, dat dit proces in elk geval niet mag worden belemmerd, integendeel moet worden gestuwd. Van de afloop van dit proces zal tevens de verdere ontwikkeling der Volksbeweging afhangen. Terwijl wij enerzijds de verantwoordelijkheid ten volle aanvaarden die de geestelijke en politieke strijd ons

oplegt, hetgeen o.a. betekent dat vóór de eerstvolgende verkiezingen klaarheid op het terrein der politieke partijformatie moet zijn bereikt, onthouden wij ons anderzijds van elke voorspelling over de vraag of, wanneer en hoe de Volksbeweging tot keuze in dit vraagstuk zal worden gedwongen — daarover beslist mede de ontwikkeling binnen de bestaande partijen.

In het voorgaande zijn de grondslagen aangeduid, waarop wij het gemeenschappelijk werk denken aan te pakken tot herstel van onze geruïneerde volkswelvaart en tot een vernieuwde opbouw van ons volksleven op sociaal-economisch, politiek en cultureel terrein. Na het nameloze leed van een vijfjarige bezetting, waarvan geen mens de diepte peilen kan, die het niet zelf heeft beleefd, roept ons de verantwoordelijkheid tegenover de toekomst van ons volk om eensgezind de hand aan de ploeg te slaan. Niets heeft ons in deze jaren dieper gegriefd dan dat een gewetenloze totalitaire machtpolitiek den mens in zijn persoonlijkheidswaarde aantastte. Wij willen in de eerste plaats opnieuw naar een samenleving, waarin het den mens, iederen mens, inderdaad weer mogelijk is om als mens te leven. Naar een samenleving, waarin vrede, vrijheid en gerechtigheid zullen heersen en wat meer menselijk geluk voor allen. Daartoe de voorwaarde te scheppen zal onze eerste en grootste taak zijn.

Wij aanvaardden deze taak in misschien het moeilijkste uur van onze geschiedenis. Nooit was ons land armer dan nu. Wij hebben een winter achter de rug, waarin duizenden en duizenden gestorven zijn van honger en kou. Onze fabrieken staan zonder grondstoffen, onze havens zijn verwoest, onze vruchtbaarste landen staan onder water of liggen braak. Wij allen hebben geleefd op een levenspeil, als wij in Nederland niet meer voor mogelijk hadden gedacht. Wij zijn arm geworden en niet alleen materieel. Ook de geestelijke volkskracht is ernstig ondermijnd. En tegelijkertijd, nu de toekomst nog vol onzekerheid is, staan wij voor reusachtige taken, voorop de bevrijding van Indonesië, waar nog miljoenen rijksgenoten zuchten onder dezelfde tyrannie als wij zo bitter hebben ervaren. Maar er zijn ook lichtpunten. Hoe zwaar de bezetting ons ook heeft gedrukt, gebroken is ons volk niet. De overweldiger heeft ons niet klein gekregen. Ons volk was als de korenhalm in de storm, die wel doorbuigt, maar niet breekt. Diep in ons hart hebben wij bewaard de beste tradities van ons vrijheidslievende volk en temidden van lijden en bezinning de geestelijke energieën gewonnen om met nieuwe kracht op te staan. Zo hebben wij met alle vrije volken de last van deze oorlog gedragen en onze last is waarlijk niet de lichtste geweest. In het actieve verzet hebben tallozen marteling en concentratiekampen getrotseerd en duizenden zijn voor de vuurpelotons gevallen met een laatste verzuchting om vrijheid en gerechtigheid op de lippen, maar welke zij niet meer hebben mogen zien. Hun heldenstrijd is van een grootheid geweest, die niet vergaat. Onder hen, die vielen, zijn er velen geweest, die hun leven hebben geofferd voor een nieuw en herboren Nederland. Mensen uit onze naaste omgeving, die jaren lang met ons alle moeiten en zorgen hebben gedeeld, die dag in dag uit op pad waren om in ons volk de heilige vlam brandende te houden en die in de voorbereidingen tot de volksbeweging ten nauwste waren betrokken. Hun nagedachtenis zal voor ons een voortdurende verplichting zijn.

Temidden van lijden en beproevingen, waarvan de diepste zin ons ontgaat, worstelt ons geslacht om een nieuwe wereld. Beseffen wij allen wel duidelijk genoeg, dat wij leven op een kentering der tijden? De vooroorlogse wereld is geschiedenis geworden en keert, of wij willen of niet, niet meer terug. Het beste daaruit zullen wij als een kostbare erfenis moeten meedragen naar een nieuwe tijd. Juist dit beste hebben wij in deze oorlog, toen het ons ontnomen werd, dieper leren waarden. Immers, wat in 1940 te gronde ging, was een wereld, waarin weliswaar honderdduizenden riepen om een eerlijk stuk werk, maar waarin toch niet onze mannen als slaven werden weggesleept om, ver van huis en haard, te arbeiden onder de mensonterendste omstandigheden. Een wereld, waarin weliswaar door een tekort aan daadkracht het staatsapparaat soms jammerlijk stagneerde, maar waarin toch ook enkeling en gemeenschap niet machteloos waren overgeleverd aan de willekeur van een dollen dictator. Een wereld, waarin weliswaar de algemene cultuurcrisis verontrustende afmetingen had aangenomen, maar waarin toch tenslotte de scheppende geest de ruimte had om zich vrijelijk te ontplooien. Een wereld zonder concentratiekampen, zonder collectieve rassenwaan, zonder die staatsvergoding en dat militaristische chauvinisme, dat de dood van miljoenen kost. Een wereld, waarin de rechtszekerheid en de eerbied voor de mense-

lijke persoonlijkheid gehandhaafd bleven als de grondslagen van ieder waarlijk democratisch bestel. Van dit alles zijn wij ons in de jaren van de bezetting met pijnlijke scherpste bewust geworden. Al hetgeen wij gewonnen hadden in een moeizame strijd van vele geslachten om de hoogste menselijke waarden, zullen wij onverkort moeten meedragen naar de tijd, die komt. Het is zozeer met ons wezen vergroeid, dat wij er geen afstand van kunnen doen zonder iets van onszelf prijs te geven. Maar in de eeuwig wisselende vormen, waarin in de geschiedenis de mens aan het leven op aarde gestalte geeft, hebben wij naar die vormgeving te zoeken, die overeenstemt met de noden en de eisen van deze tijd, waarin zich een geestelijke en maatschappelijke omwenteling voltrekt, dieper dan sinds eeuwen is voorgekomen. Zouden wij deze historische taak niet vervullen, dan schieten wij tekort in onze verantwoordelijkheid tegenover het na ons komende geslacht, aan wie wij Nederland, het Nederlandse Gemeenbest en mede de wereld hebben na te laten als een samenleving, waar het goed en menswaardig om te leven is. En alleen dan ook kunnen wij zeggen, dat alle offers in onze strijd om de vrijheid en om een betere wereld niet vruchteloos zijn gebracht.

Ons volk mag zich gelukkig prijzen, dat het bij deze reusachtige arbeid in Oranje de steun zal vinden als de vertolker van al hetgeen edel en waarlijk groot is in de geschiedenis van ons vrije volk. Het was een Oranje, onder wiens bezielende en onvermoeide leiding Nederland zich in de tachtigjarige oorlog heeft vrijgevochten van de Spaanse heerschappij. Het was een Oranje, die voor ons opnieuw de vrijheid bevocht, toen Franse hegemonie, eerst onder Lodewijk XIV en later onder Napoleon, de zelfstandigheid van ons volksbestaan dreigde te vernietigen. In de dieptepunten van onze geschiedenis is Oranje altijd naast het eenvoudige volk gaan staan, desnoods over een regentenklasse heen en gaf mede daardoor uitkomst in de nood en perspectieven voor een nieuwe toekomst. Zo is het ook in deze oorlog geweest. Wanneer Hare Majesteit sprak, was het de vrijheid, die geen knechtschap verdroeg. Het was het woord, dat wankelmoedigen staande hield, de toegewijden aanvuurde in de strijd. Nooit stond Oranje dichter bij het hart van het gehele volk. En tegelijk was het Oranje, die, terwijl de ban van het verleden velen nog gevangen hield, de weg hielp vinden in nieuwe verhoudingen. De rede over de reconstructie van het Gemeenbest is het hier bijna klassiek geworden voorbeeld van. Temidden van de weergalozе beproevingen, die wij in de afgelopen jaren hebben doorstaan, is Oranje gedaald uit de ivoren toren, waarin traditie en partijpolitiek het Koningschap soms trachtten gevangen te houden en heeft het gestaan midden onder ons lijdende en strijdende volk. Duidelijk is gebleken, dat in de constitutionele monarchie, zoals wij die in Nederland kennen, de Kroon meer is dan een ornament. De Kroon bleef onaanastbaar in de ure der benauwenis, zij moet dat ook blijven in de dagen van opgang, die ons volksleven tegemoet gaat, zolang Oranje als draagster van de Kroon voor ons de tolk en de garant blijft van al hetgeen ons volk door de geschiedenis meedraagt als een onverwoestbaar bezit: van zijn wil tot vrijheid en zelfstandigheid van het gehele Gemeenbest en van al die geestelijke verworvenheden, zonder welke het ons niet mogelijk is om vrij en naar eigen aard te leven. In tijden van rust en voorspoed moge het begrip hiervoor vaak verbleekt zijn: in de afgelopen jaren is het levende werkelijkheid geworden voor het gehele volk. Wij kunnen slechts hopen, dat Oranje en het Nederlandse volk in al zijn geledingen, ook in de dagen van opbouw en welvaart, de vruchten zullen oogsten van de gevoelens, die in de jaren van verschrikking en strijd zijn gerijpt.

In de overtuiging, dat ons volk in wezen gebleven is een gezond en krachtig volk, dat met durf en ondernemingszin wil bouwen aan een nieuwe toekomst, begint de Nederlandse Volksbeweging haar taak. De ervaring der ouderen kan daarbij evenmin worden gemist als de geestdrift en de toewijding der jongeren. Zij wil allen omvatten, die op de hierboven geschetste grondslagen van een personalistisch socialisme wil meebouwen aan een nieuw en herboren Nederland. De noodtoestand, waarin ons volk in dit ogenblik verkeert, vraagt in de eerste plaats om een praktische daad. Tot die daad van gemeenschappelijk werk, ontsproten aan het besef van een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid tegenover de toekomst van ons volk, roepen wij alle Nederlanders op.

## Ondergetekenden betuigen hun instemming met Oproep en Program der N.V.B.

### GEWEST AMSTERDAM

J. Bommer  
Dr. H. Brugmans  
Ds. J. J. Buskes Jr.  
Mr. K. Denijs  
Ant. van Duinkerken (Prof.  
Dr. W. A. Asselbergs)  
J. Faber  
L. A. Faber Jr.  
Ir. W. Fontein  
Wim Fulink  
Dr. C. P. Gunning  
Mr. Ir. B. W. Haveman  
Pieter 't Hoen (F. J. Goed-  
hart)  
Prof. Dr. Ph. Kohnstamm  
Dr. J. Kok  
H. Korte Jr.  
Ad. van Mook  
Mr. I. Opsteiten  
J. J. Pas Jr.  
Dr. Jop Pollmann  
J. A. C. F. Potasse  
A. B. J. Prakken  
Mr. L. Rijken  
Mr. L. Schlichting  
P. J. Schmidt  
Fedde Schurer  
Ir. J. N. Smit Jr.  
R. Sodenkamp Jr.  
J. G. Suurhoff  
Mej. Mr. C. Tendeloo  
Dr. J. H. Tuntler  
Mr. W. Verkade  
Prof. Dr. M. W. Woerdeman  
Mr. F. H. C. van Wijck

### GEWEST 's-GRAVENHAGE

Prof. Mr. F. A. Baron  
van Asbeck  
Mr. F. J. H. Bachg  
Jhr. F. W. L. de Beaufort  
Dr. L. J. M. Beel  
Mr. P. A. Blaisse  
Mej. Dr. N. A. Bruining  
J. H. Carpentier Alting  
Ir. B. van Dam  
Mr. L. Einthoven  
Ir. W. P. M. M. van Gennip  
N. H. de Graaf  
Jhr. Ir. A. C. D. de Graeff  
Dr. Ph. J. Idenburg  
Mr. Jan F. de Jongh  
Mr. W. Jonker  
S. O. Kuneman  
Prof. Dr. P. Lieftinck  
Prof. Dr. J. H. A. Logemann  
Dr. W. H. Noordhoek Hegt  
Mr. L. D. Pels Rijcken  
W. A. Rensen  
Geert Ruygers  
Mr. H. E. Scheffer  
Mr. J. J. Schokking  
Dr. J. M. van Veen

### GEWEST ROTTERDAM

Ph. J. Aeckerlin  
Dr. J. Ph. Backx  
Ds. R. Bijlsma  
Mr. H. B. Engelsman  
Mr. W. H. Fockema Andreae  
P. Goettsch  
Dr. F. A. de Graaff  
Mr. W. C. L. v. d. Grinten  
G. A. van Grondelle  
L. v. d. Haspel  
Dr. E. H. Hermans  
Dra. E. H. van Herwaarden  
H. Hollaar  
J. Kamphuis  
Mr. F. J. Kranenburg  
P. J. M. v. d. Lugt  
G. W. F. de Man  
C. J. van Nus  
G. J. van Oosterhout  
Drs. J. G. van der Ploeg  
W. Pijpers  
L. J. Rogier  
G. H. L. Schouten  
J. Spronkers  
Dr. J. J. Stam  
J. van Tilburg  
Dr. P. D. Tjalsma  
Ir. W. van Tijen  
A. J. d. Vlerk  
Mr. G. E. van Walsum  
R. J. Weersma  
D. Westra  
Mr. H. Willemse  
S. v. d. Wind

### GEWEST GRONINGEN

Dr. W. Aalders  
W. van Aalders  
Mevr. A. J. Aarsen—Jansen  
J. H. Afman  
Ds. L. Alons  
J. H. Cock van der Veen  
Prof. Dr. J. G. v. d. Corput  
H. Dassel  
H. W. van Delden  
G. Drenth  
W. F. Drewes  
P. B. Dijkhuis  
P. Feitsma  
J. B. H. Hulsmann  
Mr. J. Klaassesz  
S. Knigge  
H. Kotinghuis  
F. H. G. Kremer  
Prof. Dr. G. v. d. Leeuw  
H. D. Louwes  
Ds. C. J. Munter  
J. Nieken  
Prof. Dr. C. W. v. d. Pot  
Mej. J. G. v. d. Pot  
A. Schuringa  
G. Stellinga  
J. Toxopeus  
J. de Vrieze  
J. L. W. Wessels Boer

### Vervolg Gewest Friesland

R. Bonder  
J. D. Brada  
Mevr. H. C.  
Buisman—Blok Wybrandi  
Ds. J. Diepersloot  
E. de Haan  
Ds. A. H. Hellemans  
Mr. J. B. J. Heymeyer  
J. L. Hoogland  
Klaas Leyenaar  
J. K. Lok  
Dr. R. Kuperus  
H. Madhuizen  
O. Oudeman  
M. Pal  
G. J. Polman  
Dr. Y. Poortinga  
S. Rienks  
Ds. L. H. Ruitenbergh  
H. Stelwagen  
Douwe Tamminga  
B. Tuinstra  
B. Veenstra  
J. Venema  
Ir. A. Vondeling  
P. F. J. Westra  
Dr. H. G. van der Wielen  
Ds. J. Wiersma  
L. Th. Zwart

Oosterwolde  
Warga

Leeuwarden  
Leeuwarden  
Heerenveen  
Leeuwarden  
Leeuwarden  
St. Annaparochie  
Leeuwarden  
Akkerwoude  
Leeuwarden  
Oosterwolde  
Harlingen  
Gorredijk  
Leeuwarden  
Menaldum  
Leeuwarden  
Franeker  
Dokkum  
Sneek  
Wommels  
Huizum  
Leeuwarden  
Leeuwarden  
Leeuwarden  
Bakkeveen  
Augustinusga  
Warga

### GEWEST FRIESLAND

Ds. C. Aalders  
Mevr. O. van Andel—Ripke  
Ds. D. Bakker  
Ds. J. A. Bakker  
J. K. Beetstra  
Ds. D. Bender  
H. L. Boersma  
L. J. de Boer

Wommels  
Franeker  
Drachten  
Bergum  
Dokkum  
Stiens  
Augustinusga  
Oldeberkoop

### GEWEST DRENTE

J. Andreae  
Dr. P. J. M. Baudoin  
P. van Biezen  
J. H. Buissink  
Dr. J. C. J. Burkens  
Mr. K. H. Gaarlandt  
J. Homan  
Dr. C. Keers

Zuidwolde  
Assen  
Coevorden  
Emmen  
Meppel  
Gasselte  
Assen  
Assen

## Vervolg Gewest Drente

H. Ketelaar  
Dr. J. Kraak  
H. J. M. Krijnen  
Dr. A. J. van Leusen  
Ds. Ligthelm  
J. Niehof  
Ds. W. N. van Nooten  
R. Oostra  
J. Poortman Sr.  
Jhr. Mr. J. E. de Ranitz  
Pastoor Swildens  
Mevr. J. H. Tonckens  
—Hadders  
Ir. A. Vedder  
Ir. G. Veenstra  
L. Vliegghuis  
R. P. van Wageningen  
—Drewes  
R. Wichers Hzn.  
Mr. Dr. H. J. Wytema  
Dr. C. K. Zijlstra

## GEWEST OVERIJSEL

N. Alferink  
H. Bakker  
J. Banis  
B. A. Bruggink  
Ds. C. B. Burger  
Mr. J. A. E. H. J. v. d. Dussen  
Ds. E. Dijkhuis  
Dr. J. C. P. Eeftinck  
Schattenkerk  
B. A. A. Engelbertink  
J. Gorter  
A. Grakist  
H. Hartstra  
A. H. v. Heek  
Ds. C. Hooykaas  
A. Janmaat  
S. de Jong  
R. Katgert  
Ir. J. S. Keyser  
Ir. J. Kluytenaar  
Mr. A. C. Knook  
Ir. D. I. Luteyn  
Mr. D. P. S. Meerburg  
Ds. H. van Niel  
K. Nijland  
Mr. J. G. Nysingh  
Ds. D. Oosten  
J. Th. L. Rozendaal  
M. G. v. Stapelen  
G. A. Thien  
A. Y. Tulp  
M. Vasbinder  
J. A. v. d. Vegt  
Ds. Ph. A. Warners  
G. E. Westerik  
B. J. Witpeerd  
Ir. P. Wolffensperger  
M. H. Wijma

## GEWEST GELDERLAND

Ir. N. H. H. Addens  
Dr. V. A. M. Beermann  
M. Bunt  
Mr. J. Ph. M. van Campen  
J. van Dongen  
Dr. G. van Drimmelen  
Ds. F. H. Finkensieper  
Mej. J. C. M. J. Geldens  
Ir. D. Groenveld  
J. H. de Groot  
Mr. C. J. A. M. ten Hagen  
S. Hamelijncck  
Mr. W. H. van Helsdingen  
J. Th. B. Hoffs  
C. Kleywegt  
Mej. Dr. M. A. M. Klompé  
D. M. van Leusden  
G. v. d. Ley  
H. J. Manders

Assen  
Gieten  
Emmen  
Assen  
Eext  
Assen  
Meppel  
Assen  
Meppel  
Assen  
Emmer-Compascum  
Norg  
Assen  
Meppel  
Assen  
Roden  
Gasselternijveen  
Beilen  
Assen

Zwolle  
Kampen  
Almelo  
Hengelo  
Deventer  
Hengelo  
Oldemarkt  
Zwolle  
Oldenzaal  
Den Ham  
Dalisen  
Hengelo  
Enschede  
Kampen  
Almelo  
Enschede  
Hengelo  
Zwolle  
Zwolle  
Almelo  
Steenwijk  
Enschede  
Hellendoorn  
Wijthe  
Zwolle  
Enschede  
Deventer  
Steenwijk  
Almelo  
Deventer  
Zwolle  
Oldemarkt  
Almelo  
Almelo  
Hardenberg  
Zwolle  
Deventer

Arnhem  
Nijmegen  
Harderwijk  
Nijmegen  
Apeldoorn  
Apeldoorn  
Hemmen (Bet.)  
Nijmegen  
Zutphen  
Apeldoorn  
Nijmegen  
Druuten  
Apeldoorn  
Ruurlo  
Nijmegen  
Arnhem  
Lunteren  
De Steeg  
Nijmegen

## Vervolg Gewest Gelderland

L. Meilink  
Dr. J. G. M. Moormann  
Ds. J. W. van Nieuwenhuizen  
A. Oosterlee  
Ds. N. Padt  
Jhr. Dr. C. G. C. Quarles  
v. Ufford  
J. Roseboom  
Ir. Th. S. J. G. M. van Schaik  
Mej. Gr. G. Smit  
E. J. van Spankeren  
Ir. R. Ver Loren van Themaat  
Ds. J. H. W. Warners  
D. Wildeboer  
Dr. E. H. v. Zinderen Bakker  
E. M. van Zinderen Bakker

Ede  
Nijmegen  
Nijmegen  
Nijmegen  
Zutphen  
Apeldoorn  
Nederhemert  
Arnhem  
Oosterbeek  
Ede  
Nijmegen  
Apeldoorn  
Ede  
Apeldoorn  
Apeldoorn

## GEWEST UTRECHT

Mr. Alb. Blom  
Dr. F. Boerwinkel  
Dr. C. D. J. Brandt  
Dr. W. Bronkhorst  
Prof. Dr. A. M. Brouwer  
Ir. W. de Bruyn  
Dr. Th. Deelen  
C. A. van Donselaar  
Mr. T. J. Dorhout Mees  
Dr. Jacoba B. L. Hol  
Prof. Dr. W. J. A. Kernkamp  
Dr. J. A. de Koning  
Dr. P. Kuin  
Mevr. W. Kuin—Hartorff  
Mgr. E. Lagerwey  
Dr. A. Leering  
C. M. van der Linde  
J. Mebuis Wzn.  
Dr. P. Minderaa  
Dr. G. W. Oberman  
Mr. G. A. W. ter Pelkwijk  
Prof. Mr. W. P. J. Pompe  
Ds. M. N. W. Smit  
Dr. K. de Snoo  
Dr. W. Steigenga  
Ir. P. Telder  
Mr. J. J. M. van der Ven  
Prof. Dr. F. A. Vening Meinesz  
Mr. H. B. J. Waslander

Utrecht  
Amersfoort  
Utrecht  
Bilthoven  
Zeist  
Utrecht  
Amersfoort  
Utrecht  
Utrecht  
de Bilt  
Utrecht  
Utrecht  
Utrecht  
Utrecht  
Utrecht  
IJsselstein  
Veenendaal  
Amersfoort  
Zeist  
Utrecht  
Utrecht  
Utrecht  
Utrecht  
Utrecht  
Utrecht  
Zeist  
Bilthoven  
Amersfoort  
Utrecht

## GEWEST NOORD-HOLLAND

Dr. P. J. Bouman  
J. J. Berkhout  
Mr. J. Bierens de Haan  
Drs. J. R. de Bock  
S. Boonzaayer  
Mr. D. Bosscher  
Dr. J. R. M. v. d. Brink  
Dr. E. Brongersma  
J. Buys  
Mr. Dr. L. J. J. Caron  
G. A. M. Cloosterman  
Ds. A. van Diemen  
S. T. van Dijk  
G. Elout  
Dr. E. Emmen  
Ds. G. Fafié  
H. K. Hartman  
Ir. F. van Hattum  
Rienus Hille  
N. J. Hooysschuur  
Ds. J. M. de Jong  
A. van Keulen  
M. H. Klerk  
C. F. W. van Lier  
Dr. J. W. Pette  
R. Smit  
Dr. E. D. Spelberg  
Mr. F. J. Straeter  
Dr. G. Stuivelling  
Mr. F. J. D. Theyse

Haarlem  
Wadwaai (Gem. Wognum)  
Haarlem  
Beverwijk  
Haarlem  
Alkmaar  
Laren  
Haarlem  
Zaandam  
Bussum  
Edam  
Haarlem  
Breezand  
Purmerend  
Haarlem  
Purmerend  
Purmerend  
Beverwijk  
Zaandam  
Koog a. d. Zaan  
Stompeteren  
Purmerend  
Den Helder  
Haarlem  
Hoorn  
Haarlem  
Hilversum  
Hilversum  
Hilversum  
Haarlem

**Vervolg Gewest Noord-Holland**

Wim Thomassen  
H. B. Vink  
H. Wallenburg  
Dr. H. Wansteker  
Dr. D. J. Wansink  
J. Wierda  
Ir. C. Wolterbeek  
Jan A. van Zutphen  
Dr. R. Zijlstra

Zaandam  
Beverwijk  
Haarlem  
Haarlem  
Haarlem  
Zaandijk  
Haarlem  
Hilversum  
Medemblik

**GEWEST ZUID-HOLLAND**

P. B. M. Alberts  
D. A. A. Baarse  
Dr. W. Banning  
Dr. C. Beekenkamp  
R. F. Beerling  
Ir. H. de Boer  
Prof. Dr. P. A. H. de Boer  
Jac. Boot  
Dr. K. J. Brouwer  
J. A. Delhez  
Ds. P. Eldering  
A. H. van Elsen  
J. Engels  
C. F. Feltmann  
Ds. N. van Gelder  
Dr. J. Goslings  
Drs. H. W. Haanstra  
W. A. van Hartwild  
Ir. R. van Hasselt  
Prof. Dr. G. J. Heering  
J. F. Heroma  
Dr. A. W. J. H. Hoitink  
Prof. L. J. van Holk  
A. Hollinga  
Dr. A. P. J. Hoogeveen  
Ad. J. Keizer  
J. Keyser  
Mr. H. H. Kirschheimer  
H. A. Korteweg  
Prof. Dr. H. Kraemer  
Prof. Mr. R. Kranenburg  
Ds. G. Lans  
Ir. W. C. van der Meer  
H. Mulder  
P. van Norren  
Ir. G. Plantema  
H. Prins  
J. A. Riedel  
Dr. H. van Royen  
Prof. Ir. W. Schermerhorn  
Prof. J. M. Tienstra  
J. H. Vermeulen  
Ir. J. D. Waardenburg  
B. Wiegiers  
H. Wittenaar  
D. Wybenga  
C. Zoon

Schiedam  
Oude-Tonge  
Naaldwijk  
Leiden  
Delft  
Dordrecht  
Leiden  
Dordrecht  
Oegstgeest  
Dordrecht  
Oegstgeest  
Oegstgeest  
Leiden  
Vlaardingen  
Delft  
Leiden  
Schiedam  
Roelofarendsveen  
Vlaardingen  
Oegstgeest  
Dordrecht  
Leiden  
Leiden  
Leiden  
Delft  
Leerdam  
Sassenheim  
Gouda  
Oud-Beijerland  
Leiden  
Leiden  
Vlaardingen  
Barendrecht  
Oostvoorne  
Dordrecht  
Delft  
Honselersdijk  
Leiden  
Zoeterwoude  
Delft  
Delft  
Dordrecht  
Alphen a/d Rijn  
Dordrecht  
Leiden  
Katwijk  
Dordrecht

**GEWEST ZEELAND**

Ds. H. Aalbers  
Dr. J. A. de Bas  
Dr. W. H. Beekenkamp  
L. F. du Bois  
P. J. Bom  
Mr. H. B. Bouwman  
J. T. Buma  
M. Dieleman  
M. de Feijter

Rilland-Bath  
Sas van Gent  
Middelburg  
Terneuzen  
Colijnsplaat  
Goes  
Zuidzande  
Axel  
Axel

**Vervolg Gewest Zeeland**

K. Flipse  
P. Heering  
A. Hoothorst  
J. C. Linders  
Ds. P. L. D. J. van Oeveren  
Ds. F. Oort  
J. de Reij  
F. van Sabben  
A. van Uxem  
L. J. Verhagen  
Ir. M. de Vink  
Th. Vogelaar

Kortgene  
Zierikzee  
Oostburg  
Zierikzee  
Axel  
Retranchement  
Middelburg  
Vlissingen  
Goes  
Vlissingen  
Middelburg  
Krabbendijke

**GEWEST NOORD-BRABANT**

S. v. d. Belt  
Jan Daamen  
J. P. C. van Dijk  
W. J. M. van Gent  
Drs. Jos. J. Gielen  
Steph. de Groot  
Drs. F. J. W. Gijzels  
Drs. M. A. M. van Helvoort  
Dr. H. G. Langemeyer  
Ir. C. J. van Meel  
Mr. Cl. Prinsen  
Prof. Dr. J. E. de Quay  
Mr. E. M. J. A. Sassen  
B. Sprangers  
P. J. Steensma  
Ir. Th. P. Tromp  
Drs. M. A. F. M. van Unen  
Drs. A. van Vugt  
J. W. Wiedeman  
Joan Willems  
Drs. A. Wijffels

Eindhoven  
Eindhoven  
Eindhoven  
's-Hertogenbosch  
Roosendaal  
Helmond  
Eindhoven  
Oirschot  
Waalwijk  
Hilvarenbeek  
Roosendaal  
Tilburg  
Vught  
Boxtel  
Eindhoven  
Eindhoven  
Breda  
Bergen op Zoom  
Tilburg  
Tilburg  
Vught

**GEWEST LIMBURG**

H. Baur  
Mej. M. Berden  
A. Caris  
E. G. Courrech—Staal  
Ir. J. W. Dewez  
G. W. Dresen  
F. H. Fiddlers  
Dr. H. A. Gribnau  
Ir. M. Hanrath  
A. H. J. Hanssen  
E. J. Hoogenstraten  
M. W. J. Janssen  
E. Jongen  
P. J. H. van Knippenberg  
Mr. Dr. C. N. M. Kortmann  
Dr. H. Kreutzer  
Th. van Leijen  
J. W. F. van Meegeren Sr.  
Drs. J. W. F. van Meegeren Jr.  
Mevr. J. Oolbakkink—Schadd  
M. H. Orbon  
Ds. F. Postma  
Mevr. N. M. A. Reuten  
—v. d. Heuvel

Kerkrade  
Venlo  
Maastricht  
Maastricht  
Roermond  
Wijlre  
Sittard  
Roermond  
Venlo  
Grathem  
Maasniel  
Geleen  
Heerlen  
Wijlre  
Weert  
Sittard  
Terwinselen  
Venlo  
Maastricht  
Trebeek  
Weert  
Heerlen  
Heerlen  
Afferden  
Roermond  
Heerlen  
Maastricht  
Maastricht  
Maastricht  
Brunssum